Gereformeerd Tijdschrift.

Elfde Jaargang. Aflev. 12 April 1911.

Adres der Redactie: Ds. G. Doekes te *Nieuwdorp* (Zeel.)

GEREFORMEERDE ZENDING OP CEYLON IN DE 17e EN DE 18e EEUW.

(Vervolg.)

Op Ceylon zijn in de 17e eeuw twee kerkvergaderingen ge-ouden. De eerste duurde van 24 Febr. tot 3 Maart 1659 en e tweede, die bijeengeroepen werd op last van den landvoogd *ijklof van Goens* van 14 Maart tot 3 April 1668. De zittingen erden bijgewoond door een commissaris-politiek, dien wij ook inden in de kerkeraden van het eiland. Zij vertegenwoordigden e regeering. Wel werden telkens klachten geuit te Batavia, mboina enz. over het ingrijpen dier „politieken" in kerkelijke aken en werd menig protest tegen hunne aanwezigheid naar de aderlandsche kerken gezonden, maar het baatte niet. „De Hee-en kwamen er op een extract der Hooge Regeering."

Het schijnt, dat de verstandhouding tusschen de kerken en de poli-eke commissarissen op Ceylon beter is geweest dan in het Oosten. n een brief van den kerkeraad van Colombo naar dien van afnapatman d.d. 1683 leest men: „De tegenwoordigheid van den chtbaren politieken commissaris in onze kerkelijke zitting heeft iet de beste verstandhouding plaats. ZEd's zitplaats, bedekt met en rood laken, is aan het einde der tafel, tegenover den president, n, om misverstand te voorkomen, wordt pen en inkt voor ZEd. eplaatst om onze besluiten op te teekenen, welke in gewichtige evallen ZEd. *verbo ad verbum* gedicteerd worden. Op zijne beurt eelt ZEd. ons schriftelijk de voorstellen of goedkeuringen van Ex. den Gouverneur en achtbaren Raad mede, of vergunt ons de-elve te noteren". Al stonden dus kerkelijken en politieken op eylon niet vijandig tegenover elkander, moet men daaruit niet

afleiden, dat de Overheid zich hier buiten de kerkelijke zaken hield. Integendeel. In het midden en in het laatst der zeventiende eeuw, toen de predikanten „instrumenten van de overheden" genoemd werden, werd geklaagd over de „gansch ongefondeerde proceduren" op Ceylon. Een sprekend voorbeeld geeft het volgende. Gedurende den dienst van Baldaeus te Jafnapatman was het gewoonte geweest een jaarlijksch verslag op te maken uit de verslagen der verschillende kerken van hetgeen in de gemeenten op kerkelijk gebied was voorgevallen. In 1670 besloten de kerkeraden van Jafnapatman en Colombo die goede gewoonte weder op het eiland in te voeren. Zij deden daaromtrent voorstellen aan de andere kerken. Maar . . . zij hadden buiten den Landvoogd gerekend. Rijklof van Goens, gouverneur van Ceylon eischte door middel van zijn commissaris-politiek, dat de brieven hem zouden ter hand gesteld worden om ze na lezing naar Nederland op te zenden. Hiertegen verzette zich de kerk van Colombo. Zij grondde haar verzet op het recht dat zij in 1668 had ontvangen. Ook beriep zij zich op art. 39 der kerkorde van 1643, dat luidde: „Eindelijk, alzoo niemand vermag de secreten des kerkenraats te divulgeeren, zoo en zal niemand (om alle abuizen voor te komen) nog den ordinairen, nog den extraordinairen scriba het resolutieboek, briefboek ofte eenige andere brieven ende schriften tot de Secretarije van de kerk behoorende, dan alleen het Trouwboek ofte Doopboek, buiten de Consistorie, wie hij zij, na haar eigen huizen of elders vermogen met haar te nemen; maar zullen alle brieven, resolutiën, acten geschreven ende bewaart worden in de Consistorie." De kerk van Colombo werd in haar verzet tegen zoo verregaande aanmatiging der Compagnie's ambtenaren, gesteund door de andere kerken. Zij zond haar protest naar de Hooge Regeering te Batavia. Deze, reeds bevreesd voor de vele klachten, welke de kerken in het vaderland bereikten en niet weinig beducht dat de classis Amsterdam eene beweging in de vaderlandsche kerken in het leven zou roepen, stelde den Gouverneur in het ongelijk. In eene missieve van *Mr. Johan Maatsuiker* werd de kerk van Colombo bericht, dat „noch het plaatselijke bestuur, noch de Hooge Regeering eenigen voet in kerkelijke zaken zou verkrijgen, daar zulks schadelijk voor het geestelijk welzijn der kerk

onde zijn.” 1) Indien de kerk van Batavia een voorbeeld ge-omen had aan de kerk van Colombo en wat meer voor de redikanten en den predikdienst in ’t krijt ware getreden, zou eker de gedragslijn van de Compagnie wel eene andere zijn eweest.

Twee vraagstukken hielden inzake de reformatie der kerken n de zending, de predikanten en de geleerden dikwijls bezig, l. het vraagstuk der talen en dat der opleiding. Vooral voor Ceylon waren deze aangelegenheden van groote beteekenis. n deze kerken had men te worstelen met voortdurende ver-laatsing van dienaren des Woords, wat natuurlijk van schade-ijken invloed was op hun dienstwerk. De „politieke verzen-lingen” der Compagnie hadden daaraan niet weinig schuld. en enkel voorbeeld.

Baldaeus verblijdde zich toen zijn arbeid zou worden verlicht oor de komst van Ds. *Bartholomeus Heyne*, die veel kennis had an de Malabaarsche taal, maar hij werd „met een slinger op ale geworpen, alwaar nu in plaats van zijn Malabaars te onder-ouden, van nieuws zal moeten Cingalees leeren, ’t welk be-laaglijk, verdrietigh, ellendigh en zeer nadeeligh is voor Gods erke; deze wech-rollinge der Dienaren heeft so langh geduurt p die plaatse, dat het buyten twyffel haast den Hemel zal erdrieten”. 2)

Nu eens was een predikant te Batavia werkzaam, dan op Am-oina, dan weder op Ceylon of de kust van Choromandel. Die verzendingen” werden nog willekeuriger toen de landvoogden ch het recht van verplaatsing geheel aanmatigden, zonder de erk van Batavia er in te kennen. Had een predikant een zeke-en leeftijd bereikt en werd hij uit de Molukken naar Ceylon f omgekeerd verplaatst, dan moest hij de taal der inlanders estudeeren, dat wilde zeggen, zijn studiën opnieuw beginnen, ilde hij door prediking, vermaan en catechetisch onderwijs ch bij de inboorlingen verstaanbaar maken. Sommigen be-ankten daarom voor de verplaatsing en verkozen liever op eigen

---

1) Münnich II 15—20.

2) Inleidingh tot de Malabaarsche spraakkunst blz. 194. Baldaeus.

kosten naar het vaderland terug te keeren, dan van zoo groote willekeur afhankelijk te zijn.

De Synode van Noord-Holland, bij wie reeds meermalen klachten van predikanten over de „politieke verzending" waren ingekomen verklaarde ronduit, dat zij in strijd was met Gods Woord (19 Sept. 1652). De Overheid bekommerde zich weinig om de uitspraak der Kerk. Zij behield het recht der verzending aan zich. Valentijn beschuldigde den kerkeraad van Amsterdam, „van groote lafhartigheid", wijl zij zoo weinig deed om in deze kwestie het recht der kerken te handhaven. De kerk van Colombo hoewel minder in aanzien dan de kerk van Batavia, gaf beter voorbeeld, als het aankwam op handhaving van de zelfstandigheid der kerk.

Die „verzendingen" en de daardoor telkens terugkeerende moeilijkheden omtrent de taal hadden op Ceylon de vraag doen geboren worden of de predikanten den inlanders Hollandsch moesten leeren of dat zij zich moesten oefenen in het Portugeesch, Singaleesch of Malabaarsch. De gevoelens waren daaromtrent zeer verdeeld. Het is ook nog niet zoo lang geleden, dat beoefenaars der Oostersche talen in ons land over dit vraagstuk verschillende meeningen uitten. *Franciscus Xaverius* die langen tijd op de kusten van Indië had gearbeid en voor wien Ds. Baldaeus hoogen eerbied koesterde, schreef: „Indien wij de taal van het land verstonden, twijfel ik niet, of velen zouden bewogen worden het Christendom te omhelzen; maar nu zijn wij als zoovele stomme beelden voor hen; zij spreken van vele dingen, in onze tegenwoordigheid, welke wij niet verstaan, onkundig zijnde van hunne moedertaal." Ook *Baldaeus* uit zich in denzelfden geest. Nadat hij de werkzaamheid der Roomsche missie had geprezen in het bouwen van kerken en scholen („hoewel de schatten van de Roomsche kerk oneyndigt zijn en hare rijkdommen overtolligt en wy niet dan ydele beurzen dragen) [1]) en het doen uitgeven van boeken in de Malabaarsche taal in de eigen letters der natie, gaat hij aldus voort: „want of men al yet uytgeeft met onze letteren in de tale der Inwoonderen, zoo heeft dit gansch geen aart, in deze zegge ik

---

I) Baldaeus Malabar en Choromandel blz. 113. 1e deel.

wederom, dat het beter is dat een Leeraar de tale van allen, dan dat alle de tale van een leeren: want indien dit niet en geschiedt, was dit veel nutter en noodiger, dat men in den beginne de jonge Jeught de Nederlandsche tale dede in de schoolen aanleeren; maar mijns oordeels (en na ervarentheydt) zoude dat met ons zoo wel niet gelukken, als met de Portugeezen; want onze sprake veel moeylijker en zwaarder valt als de hare ja men bevindt onder de Parruas verscheyde, die het Portugeesch zoowel als een ingeboren van Lesbon spreken". In de kerkorde van *Antonie van Diemen* was deze kwestie ook behandeld, als volgt: „De predikanten en krankbezoekers zullen zich benaarstigen, dat zij in de taal, welke de Heidenen, waarmede onze meeste conversatie is, verstaan, inzonderheit in 't portugees, maleyts en chinees gestileert worden, om een ygelijke Natie, na haar begrip en verstant in de fundamenten van de Christelijke Religie te onderwijzen en het woord Gods toe te deelen."

Anderen beweerden evenwel, dat men den inlander de Nederlandsche taal moest leeren. Hij zou dan gemakkelijk den bijbel en andere godsdienstige geschriften kunnen lezen. Ook *Ds. Valentijn* was die meening toegedaan. Werkelijk zijn er verscheidene proeven genomen. Het bleek echter spoedig, dat onze taal voor den inlander te moeilijk was. Op Amboina beproefde men het tweemaal, doch met geen goeden uitslag. Op Ceylon dacht men dit doel te kunnen bereiken door plakkaten z. a. dat van 14 Nov. 1659, waarbij werd bepaald, dat het hoofdhaar zou worden afgesneden van de mannelijke slaven, die geen Nederlandsch kenden. Een eigenaar, die zijn slaaf niet in de gelegenheid stelde die taal aan te leeren, werd beboet. Toch werd het doel niet bereikt.

Van zelf kwam hierdoor de kwestie der opleiding meer op den voorgrond, vooral op Ceylon. Hoe zou men predikanten, verkrijgen, die de moeilijkheden van de Portugeesche, Malabaarsche of Singaleesche taal overwonnen hadden? Er moesten inrichtingen komen, waar de dienaren des Woords voor die moeilijke taak werden voorbereid. De lange tijd van voorbereiding, die onze predikanten behoefden om de noodige taalkennis te verkrijgen, wanneer zij op hun standplaats waren,

deed nadeel aan hun evangeliearbeid. Vandaar dat op verschillende provinciale synoden dit punt reeds was ter sprake gebracht. In 1621 deed de classis van Walcheren het voorstel om zulk een inrichting te Leiden tot stand te brengen. De bewindhebbers der Compagnie wilden de stichting geldelijk steunen. Het oordeel der godgeleerde faculteit was ook gunstig, wijl zij er „profijt" in zag voor de kerken en zoo kwam de *Kweekschool te Leiden* tot stand. *Antonius Walaeus*, professor aan de hoogeschool aldaar had er reeds een plan voor ontworpen, dat aangenomen werd. De jongelieden zouden van Walaeus onderwijs ontvangen in de kennis der Indische talen, vooral in het Maleisch. Verder werden de aankomende predikanten er ingeleid in den godsdienst, de zeden en de gewoonten der inlandsche volken. Reeds na een tienjarig bestaan werd de inrichting gesloten en nam Walaeus „onverwachts en om onbekende redenen" ontslag. Wel werden door eenige classen, gesteund door de professoren *Hornbeek* en *Voetius* pogingen aangewend om het Seminarie te doen herleven, maar „de Heeren XVII" wenschten het bij deze eerste proef te laten wegens „de groote costen en de sobere successen voor desen daarvan ontfangen". Wel wilden zij de particuliere opleiding van eenige jongelingen voor den Indischen dienst bekostigen. [1]) Toch bleef men in de kerken van Ceylon aandringen op een Seminarie, maar nu in de Indiën gevestigd en meer bepaaldelijk om in de behoeften van de Westersche kerken te voorzien. De kweekschool van Walaeus zou toch voor haar niet veel vrucht opgeleverd hebben, wijl er weinig of geen onderwijs werd gegeven in de Singaleesche taal. De eerste poging om een Seminarie op Ceylon op te richten ging uit van *Ds. Simon Kat*, zeer ervaren in de Singaleesche taal. Deze inrichting zou dan de landen van Colombo, Galle en Mature van predikanten voorzien. In den geest van het voorstel van de synode gehouden te Tholen (8—22 April 1638) wilde hij inlandsche jongelingen van goeden aanleg opleiden „opdat uit

---

1) Werkelijk heeft de Oostindische Compagnie de kosten gedragen van eenige jongelieden, die ten huize van *Ds. Robertus Junius*, vroeger predikant op Formosa, onderwijs ontvingen in de Indische talen en al wat voor de Indische kerken noodig was.

de inboorlingen zelven allengs eens bekwame predikanten mochten worden aangekweekt". Bijna te gelijker tijd werd door „Heeren XVII" besloten tot het oprichten van een kweekschool in het koninkrijk Jafnapatman. Het plan dezer kweekschool was ontworpen door den commissaris-generaal *Van Rhede van Drakestein.* Zij werd gevestigd te *Naloer* bij Jafnapatman en stelde zich ten doel Indische jongelingen te vormen tot predikanten en onderwijzers. Het onderwijs zou worden gegeven in de Tamulsche taal. Als rector stond aan het hoofd *Ds. Adrianus de Mey,* die op Ceylon geboren en met de landstaal goed bekend was (1691). Het tweede Seminarie, dat van Simon Kat, kwam in 1703 eindelijk te Colombo tot stand. De Compagnie wilde evenwel deze kweekschool niet steunen. Zij meende reeds genoeg gedaan te hebben door die van Naloer te onderhouden. Van geen der twee inrichtingen kan men zeggen, dat zij aan de verwachting beantwoord heeft. Wel schreef de classis van Amsterdam dat de leerlingen van de school van Naloer „een zeer goede hoop van zich gaven", en zond *Hendrik Zwaardecroon,* later gouverneur-generaal, een rapport aan Heeren Bewindhebbers dat de kinderen „zoo admirabel" leerden en „zoo schielyck avanceerden, dat men bijna zeggen mocht de Nederlandsche kinderen in andere schoolen daarvoor moeten wycken", maar de werkelijke toestand was niet zoo rooskleurig. Na den dood van de Mey leidde zij een kwijnend bestaan tot men in 1723 tot de opheffing besloot. [1]) De nog overgebleven kweekelingen met hun Tamulschen onderwijzer werden naar Colombo overgeplaatst. De eerste proef was dus ontmoedigend geweest. De geschiedenis der kweekschool te Naloer was „een aaneenschakeling van teleurstellingen en tegenspoeden, onkunde en tweedracht der docenten, gedurige veranderingen in het onderwijs, gebrek aan orde en tucht, onvatbare en trage scholieren. Men had de karwats en de plak moeten gebruiken".

---

1) De Mey wordt „een wakker en bijzonder ijverig" man genoemd en meer dan iemand anders ooit te voren in de Malabaarsche taal gevorderd, waarin hij met groote gemakkelijkheid predikte. Zijn dood in Febr. 1699 werd als een groot verlies beschouwd.

Geschiedenis der Christelijke Kerk in Nederland in tafereelen door W. Moll en B ter Haar. Dl. II blz. 522.

De inrichting te Colombo scheen in den aanvang beter aan het doel te zullen beantwoorden. Zij werd geopend met 15 kweekelingen. In 1743 waren er vier en twintig en in 1760 veertig. De eerste rector was de predikant *Johannes Ruël*, samensteller van een Singaleesche grammatica. Vooral onder de leiding van den rector *Petrus Sinjeu*, predikant te Colombo, kwam de kweekschool tot bloei (1705—1726). Hij schikte zijn onderwijs naar de vatbaarheid der weinig ontwikkelde jongelingen. De predikant *P. Kalden* werd zijn opvolger. Bij het examen van 1728 gaven de heeren, die tegenwoordig waren, hunne hoop te kennen, dat „eene proefondervindelijke kennis der godsdienst de bespiegelende wetenschap mogt vergezellen". In 1738 werd in plaats van Kalden, de predikant *Wetzelius* benoemd. De classis van Amsterdam haar genoegen over de goede uitkomsten der onderneming betuigende, deed in een harer brieven aan de Ceylonsche kerken de vraag, of het, in stede van zooveel geheugenwerk, niet goed zou wezen, de aandacht vooral te vestigen op toelichting en uitlegging, „ten einde de jonge lieden hunne lessen regt goed te doen verstaan en waarderen". [1])

Het is te betwijfelen of de uitbreiding, welke graaf *Wilhelm, Baron van Imhoff*, gouverneur van Ceylon aan de inrichting gaf, wel eene verbetering is geweest. Hoe goed ook Imhoff's bedoelingen waren, hij hield te weinig rekening met den lagen trap van ontwikkeling, waarop de leerlingen stonden. Was de school, tot hiertoe eene vereeniging van de Seminariën te Naloer en Colombo, ingericht geweest voor twaalf Singaleesche en twaalf Tamulsche jongelingen, Van Imhoff bracht die getallen tot acht terug en voegde er een derde klasse bij van acht mestiezen of blanke jongelingen, die òf in het Singaleesch òf in

---

1) In de laagste klasse werd Doutreins schets van den Christelijken godsdienst geleerd. Rector Sinjeu had eene verkorting gemaakt van Burmans Synopsis Theologiae. In 1746 lazen er in de klasse van den conrector Herscher vier Cornelius Nepos, de samenspraken van Erasmus en Terentius en negen „construeerden" de samenspraken van Corderius. Petrus Sinjeu had zijne studenten „zóó ver in de theologiâ naturali geleerd, dat zij tot de theol. revelata waren overgegaan, en de historie van het O. Testament zouden aanleeren".

het Tamulsch zouden onderwezen worden. Na een paar jaar studie aan het Seminarie, konden zij hun onderwijs aan de vaderlandsche hoogescholen voltooien. In 1750 werd er onderwijs gegeven door een rector, een conrector, een Singaleesch meester, een praeceptor voor het Hebreeuwsch, een Tamulsch en een Hollandsch onderwijzer. Indien het alleen van de bekwaamheden der leeraren afgehangen had, zouden de resultaten zeker gunstiger zijn geweest. De school heeft kweekelingen geleverd, die later als bekwame dienaren des Woords de kerken van Ceylon hebben gediend. Toch voldeed ook deze inrichting op den duur niet. In 1736 werd zij nogmaals hervormd en sleepte een kwijnend bestaan voort tot in 1795 Ceylon door *Van Angelbeek* aan de Engelschen werd overgegeven. 1) Had men zijne verwachtingen niet zoo hoog gespannen en in plaats van de vorming van predikanten, die van „inlandsche helpers" op het oog gehad, dan ware men wellicht verder gekomen dan nu. Men wilde het onmogelijke nl. onontwikkelde jongelieden uit een weinig beschaafd volk doen studeeren in de litterarische en de natuurkundige vakken. Hiervoor had eerst de vorming op eene goede lagere school vooraf moeten gaan. En die ontbrak. Men had te weinig rekening gehouden met den aard der bevolking en het lage standpunt van beschaving.

Wij zouden Van Imhoff, gouverneur van Ceylon onrecht aandoen, indien wij niet in 't licht stelden, wat hij, behalve zijne bemoeiïngen met het Seminarie van Colombo, bovendien nog voor het voorbereidend onderwijs heeft gedaan. Hij richtte op Ceylon een drukkerij op, waar boeken tot onderricht der inlanders in de Singaleesche taal konden worden gedrukt (1739). Onder de boeken, die van de pers kwamen behoorde de bijbel in de Singaleesche taal en met Singaleesch letterschrift. 2) Het was de classis Walcheren die in een schrijven naar Colombo hare tevredenheid uitsprak over Van Imhoff's medewerking tot uitbreiding van het Christendom onder de inlanders, ook door

---

1) De laatste rector van het seminarie schijnt Ds. J. G. Manger geweest te zijn. Het gebouw dient nu voor hospitaal.

2) De Herv. kerk in Ned. Oost-Indië onder de O. I. Compagnie door C. A. L. Troostenburg de Bruyn blz. 437.

middel van de pers. Nog verschillende andere werkjes, te veel om op te noemen werden in het Singaleesch vertaald en met goedkeuring der Hooge Regeering van het eiland Ceylon gedrukt in de Compagnies Boekdrukkerij bij Johan Fredrik Christoph Dornheim. [1])

In zake de vertaling van het Nieuwe Testament in het Singaleesch, leest men: „God heeft door zijn goedheid, hier op 't Eyland (Ceylon) voorzien, dat zijn Woord niet alleen den Inlander door haren Landaard, worde gepredikt ende verkondigt in haren eigenen Tale, maar ook in die Tale worde overgebragt ende gedrukt; invoegen, door de onvermoeijde vlyd en den yver van onsen gewesen Hoofdgebieder alhier, dog nu Gouverneur-generaal van geheel Ned. O. I. Gustaaf Willem van Imhoff, voor eenige jaren de Drukkerij hier op deze Plaatse (Colombo) in gereetheyd sy gebragt, in soo verre, dat behalve eenige vragen ende gebede-Boeken, de vier Evangeliums in het Singalees zijn afgedrukt geworden; 't sedert welken tijd, behalven eenige Formulier, Katechismus ende Praedicatie-Boeken, soo in 't Singalees, als Tamuls, ook de vier Evang. en de Hand. der Apostelen niet alleen in de laatstgenoemden Tale zijn overgeset ende naar Kerken ordre gerevideert, maar ook door den vaderlijke voorsorge van onsen tegenwoordigen Ed. Heer Gouverneur Julius Valentheijn Stein van Gollenisse van de drukperse sijn gekomen, zullende de overige Boeken des N. Testaments aanstonds hierop volgen".

Zien wij nu wat op Ceylon voor het lager onderwijs werd gedaan.

Toen de Portugeezen zich op Ceylon vestigden, begrepen onze vaderen dat de jeugd allereerst in de gronden van den Christelijken godsdienst moest onderwezen worden, wilden zij in de toekomst het eiland gekerstend zien. Xaverius had overal „school-

---

1) Omtrent bijbelvertaling en bijbelverspreiding schreef genoemde landvoogd: „Enfin on croit que si l'imprimerie á Batavia et à Ceylon était porteé à ce point de perfection que les gens du Paijs pûssent y imprimer des Bibles en toutes les Langues, cela aiderait beaucop aux progres de la Religion. Chacun aurait une Bible en sa propre langue, et l'avantage de s'instruire des vérité's qu'elle renferme. En fournissant d'ici (uit Holland) les choses necessaires, la Compagnie en serait quitte à peu de frais".

meesters" aangesteld om de jeugd het Vader Onze, de Tien Geboden en nog eenige stukken van het Roomsche geloof in te prenten. Naderhand werkten de Jezuïeten, Paulisten genaamd, op Ceylon „in naerstigheyt ende bescheydenheyt, als goede maniere, om de Jeught te leeren, en de oude te trekken". „Ik wil ook niet ontkennen," schrijft Baldaeus, „dat my haar aanleydinge wel aanstont, en hebbe haar voetstappen gaarn gevolght in de Reformatie van alle de Kerken en Schoolen van Manaar en Jafnapatman, voor zoo veel die niet en streden tegen onze Godts-dienst nochte Leere, maar na het begrijp ende de natuure van de Landaart waren aangeleydt." [1])

Baldaeus deed dus de reformatie der kerken hand aan hand gaan met die der scholen. „De Heeren XVII" hadden ook reeds vroeger bij de instructie van den Gouv.-generaal en Raden van Indië op het groote belang van het onderwijs gewezen. In art. 34 leest men: De Gouverneur en Raden van Indië zullen overal op de voortplanting van de Christelijke religie, opbouwing van goede scholen en andere zaken daartoe noodig alle behoorlijke orde stellen." Op Ceylon was in 1663 een instructie vastgesteld voor de onderwijzers in Colombo, Jafnapatman en Gale. Op elk dezer drie plaatsen zouden twee leden, „aanzienlijke, godvruchtige en verstandige mannen, lidmaten der Geref. Kerk" toezicht houden op het onderwijs en de gebouwen en waar dit noodig werd geacht nieuwe scholen oprichten. Mede was in de instructie bepaald, dat de meisjes van inlanders „boven de agt jaaren oud, wel werden verzorgd, om niet door de luxurieusheid van de jongens en anderen verleyd te worden". Zij moesten op tienjarigen leeftijd reeds de school verlaten.) Het oppertoezicht over het onderwijs op het eiland bestond uit den Dessave (den hoogsten ambtenaar naast den Gouverneur) als voorzitter, de predikanten van Colombo en drie of vier burgerlijke of militaire personen. De leden werden door den Gouverneur benoemd. Jaarlijks werden door

---

1) Baldaeus. Eyland Ceylon dl. II blz. 151.

2) Troostenburg de Bruijn blz. 540.
Het onderwijs op Ceylon. De Gids jaarg. 1874 Münnich. Dat deden enz. I 10—20, II 12—34.

deze commissie alle scholen bezocht. Door de predikanten werd dan des middags godsdienstoefening gehouden en de doop bediend. De leerlingen bezochten de school tot hun 15e jaar. Daarna moesten zij nog drie jaar lang tweemaal 's weeks ter school komen om godsdienstig onderwijs van den meester te ontvangen. Dan werd hun een certificaat uitgereikt tot volkomen ontslag. Jaarlijks werden verslagen opgemaakt van den toestand der scholen. Daarin werd vermeld het aantal leerlingen, dat op elke plaats de school bezocht, de onderwijzers enz. Naarmate men het onderwijs meer aan zijn lot overliet, werden de vergaderingen nagelaten en ook geen rapporten opgemaakt, wat zegt Valentijn „groote confusie omtrent de scholen gaf, zijnde die ook zeer vervallen en de materialen weggeroofd door hen, die de reparatiën moesten doen". [1]) Dat het ook wel eens aan „materialen" ontbrak, blijkt uit de klacht van de predikanten te Colombo in 1662. In eene missieve van de kerk van Gale aan die van Jafnapatman, ged. Mei 1662, wordt gezegd, dat „ten opzichte van de gedurige vermeerdering van leerlingen de scholen in een bloeijenden staat verkeeren; maar het ontbreekt ons ten eenenmale aan mannen, om hen in hunne eigene taal te onderwijzen. Daar onze andere pligten het niet toelaten dezelve meer dan twee of drie malen 's jaars te bezoeken en alles door middel van vertolking geschiedt, zoo kunnen wij ook geene zeer schoone vruchten verwachten". [2])

De vroegste rapporten van de scholen in het district van Colombo reiken tot 1712. Het getal scholen bedroeg toen 30, waaronder zes Tamulsche scholen. In de nabijheid van Colombo te Pandtol was toen een nieuwe school opgericht met 125 kinderen. In 1715 was het aantal scholen geklommen tot 35 en in 1719 waren er 38. Men ondervond groote moeite om de kinderen geregeld ter school te doen komen en luide werd er

---

1) Omstreeks het jaar 1868 heeft eene schifting van officiëele bescheiden plaats gehad in het archief te Colombo. Er is nu een Hollandsch en een Engelsch archief. Het eerste is in vrij goeden toestand. Onder de stukken vindt men meer dan één schoolverslag. O. a. van Smil en Van der Spar in commissie gesteld in 1731 en van C. van Dam 1751 en van Smit en Matherus 1756.

2) Münnich blz. 9.

geklaagd over de onkunde van de onderwijzers.

In 1723 werd door den Gouverneur een orde uitgevaardigd, dat een tweede onderwijzer moest worden aangesteld, wanneer het aantal leerlingen meer dan 200 bedroeg. Ingevolge deze verordening werd het personeel nu aan zes scholen vermeerderd. Ook werden avondscholen opgericht om de Singaleezen de psalmen te leeren zingen. Den onderwijzers werd opgedragen hun bijzondere aandacht te vestigen op de lees- en schrijfoefeningen, wijl daardoor het mondeling onderricht meer tot zijn recht kwam. In 1739 werden Singaleesche en Tamulsche boeken ingevoerd. Zij kwamen in de plaats der handschriften, die slechts in handen der meesters waren. Klachten over de onderwijzers bleven echter aanhouden. Sommige waren geheime Boeddhisten, andere geheime Roomschen, weer andere onmatig en inhalig.

Uit al de aanteekeningen blijkt dat de scholen het kenmerk droegen van kerspelscholen en dat godsdienstig onderwijs het voornaamste was. 1) Behalve inlandsche, waren er ook nog Hollandsche scholen, verdeeld in Wees-, Kerspel- en private scholen. Europeesche kinderen ontvingen er onderwijs in spellen, lezen, schrijven, de Heilige Schrift, den catechismus, het zingen, rekenen en de aardrijkskunde. De meesters waren doorgaans personen, die ondergeschikte kerkelijke bedieningen waarnamen, als voorlezers, catechiseermeesters en krankbezoekers. Het totale cijfer dezer scholen bedroeg 17.

---

1) De opgaven der inlandsche scholen van de districten Gale, Mature en Jafnapatman kan men vinden bij Münnich blz. 24—32. Ook uit deze streken dezelfde klachten. In 1727 waren in de districten Gale en Mature 38 scholen en 87 onderwijzers en in Jafna 48 scholen. In de school van Trinconmalie hadden sommige kinderen 20 hoofdstukken van het N. T. van buiten geleerd. Tot 1736 waren er zeer weinig goede schoolboeken. De onderwijzers hadden eenige catechismen, gebeden enz. mitsgaders een of twee Evangeliën in handschrift, welke het eigendom der school bleven. In 1723 vonden bezoekers in de Malabaarsche school te Chunampittie het Evangelie van Mattheus op bladen (olas) geschreven. Behoorlijk schrijfgereedschap was er niet. In het district Galle leerden de kinderen schrijven door karakters te trekken op een bord of eene tafel met zand bestrooid. Vanaf 1736 toen er een drukpers te Colombo was werden de catechismen en de geloofsartikelen gedrukt. Zie verder over de werken en werkjes, welke in het Portugeesch of Tamulsch werden vertaald Münnich blz. 46—50.

Wij zijn nu zooverre aan het einde onzer taak gekomen, dat wij in korte omtrekken hebben vermeld, wat in de 17e en de 18e eeuw voor de reformatie der kerken en voor het onderwijs op Ceylon is gedaan. Wij hopen later een en ander uit den inwendigen toestand der kerken te vermelden en daarna een bezoek te brengen aan de gebouwen en de kerkhoven der voornaamste plaatsen van het eiland.

Wij zullen dan zien, hoeveel ons nog herinnert aan den moed en de volharding onzer voorvaderen en hoe zelfs de grafsteenen nog getuigenis afleggen van de innige vroomheid van velen, die huis en hof verlaten hadden om in dienst der Compagnie of der Zending den Heere te dienen.

Haarlem. J. DE JONG.

HET GEREFORMEERD BEGINSEL EN DE KLASSIEKE OPLEIDING.

(Slot.)

In een voorgaand artikel zagen wij achtereenvolgens, I dat de Klassieke Beschaving gekend moet worden om den invloed, dien zij op het Westelijk deel van Europa heeft uitgeoefend; II hoe de Klassieke levensbeschouwing tegen de Christelijke indruischt; III op welk standpunt de Christen zich heeft te stellen in zijn beoordeeling dezer heidensche schrijvers. Met een enkel woord wezen wij er ten slotte op, hoe de Klassieke „onderzoekers der eeuwen", ondanks menige treffende gedachte, in hun wijsheid nooit konden komen tot de kennis, die God het dwaze der wereld in Christus heeft geopenbaard.

Thans hebben wij de practische vraag onder de oogen te zien: Wat verschil maakt het uit, of men bij zijn onderwijs in de Grieksche en Latijnsche taal en letterkunde op Christelijk standpunt staat of niet, m. a. w.: Wat heeft het Gereformeerd *) beginsel te maken met de Klassieke opleiding?

Opvoeding en onderwijs is steeds een gewichtig, gewoonlijk ook een moeilijk werk. Geldt dit reeds in 't algemeen, zooals het ervaren wordt door ouders, onderwijzers en predikanten, zeker niet het minst, zoo men te doen heeft met knapen en jongelieden van zekere ontwikkeling, die, in de periode der puberteit gekomen, meer bewust gaan leven, en de reactionaire neigingen vertoonen, aan dien leeftijd eigen, maar tevens bij de kennismaking met de Klassieke talen een wereld binnentreden, wier denkers en dichters, mannen van bizondere begaafdheid, de ingrijpendste vraagstukken des levens doordacht en beoordeeld hebben. En ofschoon reeds een kind, zooveel te meer dus een 15 à 16 jarige gymnasiast — al of niet uit bangstelling — vragen kan doen, waarop men geen afdoend antwoord geven kan of wil, toch zal een recht docent zich ten

---

*) „Gereformeerd" hier genomen als zuiverste openbaring van „Christelijk".

taak stellen het ontwakend bewijstzijn zijner leerlingen gade te slaan en te *leiden.*

Neen, de Klassieke opleiding is geen kwestie van woordjes verbuigen en verba vervoegen, de idealen van den Christen-docent zijn van anderen aard dan „de godsdienstige vervoeging van een Grieksch werkwoord of de Christelijke verbetering van een foutieve Latijnsche thema'', zooals „de oude heer Smits" indertijd spotte, [27]) en ook de leerlingen blijven niet bij de woorden staan.

Woorden, gelijk wij reeds opmerkten, zijn dragers van *gedachten.*

Trouwens, in de praktijk wordt daarmee ook gerekend: niemand laat vertalen: het schaap bindt den dief. Dat ware grammatisch een zin, logisch is het onzin. In de het vorige jaar druk besproken circulaire, die van den kant van B. en W. van Rotterdam aan het onderwijzend personeel der openbare scholen aldaar werd uitgereikt, komt deze juiste opmerking voor: „Reeds bij „lezen" en „schrijven" komt het mede aan op datgene, *wat* gelezen en geschreven wordt". Geheel in overeenstemming hiermee liet de atheïstische regeering van Frankrijk voor enkele jaren uit de leesboekjes der jeugd den voor haar aanstootelijken zin verwijderen: l'ame est immortelle; er voor in de plaats gaf ze: l'âne est patient. Blijkbaar mogen de kinderen van Frankrijk wel bij het geduld van een (neutralen) ezel, niet bij de onsterfelijkheid hunner ziel worden bepaald.

Zoo ook maakte mej. Dr. Baale, leerares in de klassieke talen, op het voorlaatste Philologencongres haar collega's er attent op, dat Caesars *De Bello Gallico* een te militair boek was om jonge meisjes — zij sprak over de toen al 535 vrouwelijke gymnasiasten — liefde voor de klassieken in te boezemen. [28])

Alzoo, de stof spreekt tot den leerling, wekt bij hem gedachten op. [29])

---

27) In 1851 in de *Arnhemsche Courant* (zie *De Rotterdammer* van 7 Jan. 1911).

28) Handelingen van het 5de Nederl. Philol. congres, gehouden te Amsterdam, p. 192.

29) Bizonder practisch wil men in Hongarije handelen. Te Boedapest verschijnt een in het Latijn geschreven gymnasiasten-

Leiding moet in dezen uitgaan van den docent.

Is het dan niet van groot belang bij de keuze der stof, welke ›eginselen de leeraar is toegedaan?

Kan men (wij herinneren aan de geschiedenis van het reken-sommetje) door een eenvoudige becijfering van het inkomen der koningin per minuut en dat van een arbeider per jaar anti-monarchale gevoelens opwekken bij jonge kinderen, hoeveel e meer dan door de keuze der stukken veel oudere leerlingen stuwen in een bepaalde richting!

In een recensie van Dr J. van der Valk's *„Onze Letterkunde"* leel III [30]) trof ons de volgende uitlating (van een docent aan een ›penbare inrichting van onderwijs): „ik heb geen ander recht lan vast te stellen, dat dit boek over de Nederlandsche Letter-kunde moet worden bekeken door de antirevolutionaire bril.... Allerlei schrijvers, tot nog toe nooit opgenomen in Bloemlezin-gen van Letterkunde, staan hier in, als J. J. van Oosterzee, Abraham Kuyper, J. van Andel, G. Groen van Prinsterer, en ›ok in dit opzicht kon men gerust wijzen op een geheel andere ›pvatting omtrent kunst bij Dr J. van der Valk dan de gewoon-ijk gangbare. Ik geloof niet, dat *ik* ooit dit deel op school al brengen, en dat wel niet zoozeer omdat genoemde schrij-ers er wel instaan, maar omdat ik er niet in vind, wat jongeren noet aanstaan".

Dit is een uitspraak over de keuze der stof bij het onderwijs 1 de Nederlandsche taal en letterkunde.

Van de Klassieke talen geldt hetzelfde.

't Zal wel tot de uitzonderingen behooren, wat dezer dagen neegedeeld werd, [31]) dat een leeraar in het Latijn liet vertalen: in ons leger kunnen wij niet gebruiken lammen, blinden, reupelen, stommen, predikanten en andere ongelukkigen", doch

---

ad met artikelen over ontdekkingen, uitvindingen, berichten over ›ort en kunst, enz. Hongaarsche en Duitsche aanteekeningen even nadere verklaring.

Zoo wil men door *geschikte* leesstof de kennis der Latijnsche taal evorderen.

30) In het *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs* van Dec. 1910.

31) Door Ds. Oberman in *De Klaroen* (volgens *De Rotterdammer* n 1 Febr. 1911).

wel moeten wij opmerken, dat de ter vertaling opgegeven zinnen der gebruikelijke themaboeken voor 't Latijn en Grieksch meermalen heidensche gedachten bevatten. Geen wonder, daar ze vaak aan klassieke schrijvers ontleend zijn! Toch hebben wij er minder bezwaar tegen dan tegen sommige thema's, die critieke episoden uit onze vaderlandsche geschiedenis behandelen; eerstgenoemde zinnen toch doen een blik slaan op de gedachtenwereld der ouden. Maar ... de heidensche, onchristelijke idee dient gesignaleerd!

Grooter is de invloed der Grieksche en Latijnsche werken.

De schrijvers lieten hun gedachten gaan over de schepping der wereld en over de Voorzienigheid, over godsdienst en zedelijkheid, over staat en gezin, over vaderlandsliefde en gezag, over de ingeschapen verdorvenheid en over den noodleugen, over de kuischheid en over de liefde, kortom, over nagenoeg alles, wat ook onze tegenwoordige maatschappij (mutatis mutandis) biedt.

Gewichtig de taak van den docent!

Hij moet den leerling doen indringen in de klassieke beschaving, hem doen inleven in een nieuw denksysteem (Toute langue est un système de philosophie zegt Vinet), waardoor zijn persoonlijkheid als verdubbeld wordt, medewerken aan de vorming van den leerling, de vorming van verstand en van wil, de vorming ook om straks de wetenschap te beoefenen.

Wie verbaast er zich over, dat menig gymnasiast, onder klassieken invloed gekomen, het Christendom zijner ouders den rug toegekeerd heeft, wijl de leeraar zijn geest naar de heidensche ideeën vervormd had? Voorzeker, het leerboek of de te behandelen schrijver speelt een rol, maar de docent, dien een der ouden den tweeden vader, den voortbrenger van den geest heeft genoemd, in tegenstelling met den natuurlijken vader, den voortbrenger des lichaams, de docent, het levend boek, die door één enkelen gedicteerden zin, desnoods door een paar opmerkingen, door een schertsend geuit woord, iedere bladzijde van het leerboek kan aanvullen, oefent tienmaal meer invloed uit. Hem zij slechts eigen „der angeborne paedagogische Takt, der auf einer Art von Inspiration beruht" (Gercke), en een nauwelijks merkbare glimlach, een onwillekeurig schouderop-

alen, een bot zwijgen bij het lezen van sommige passages, kan an beteekenis zijn.

Want juist in de jonge jaren, gelijk Socrates reeds opmerkt, s de mensch het meest vatbaar voor indrukken.

Gewichtig de taak van den docent!

Velen nu, wier taak het is de oudheid te doceeren, schatten et aesthetisch ideaal van den Griek veel hooger dan den in en beestenstal geboren Christus, die het land doortrok met iets, dat hij het zijne kon noemen, gediend werd van anderer oederen en ten slotte den verachtelijken kruisdood stierf! En nder de bekoring geraakt van Hellas' schoonheidszin, hebben j de Grieksch-Romeinsche beschaving ver boven het Christenom verkozen, al van de tijden van het humanisme af. „Was nser altes Gymnasium wollte und noch eben will, darf ich ersuchen zu formulieren: das Ideal ist der an der Antike und er Geschichte gebildete, philologisch geschulte *Humanist* . . . ein groszes Paradigma ist das klassische Altertum", zegt A. larnack. [32])

Dit voorgehouden ideaal moet wel afbreuk doen aan de hristelijke begrippen der leerlingen.

Wat omvat dan het paradigma der klassieken?

Naar Wolfs definitie: *Cultura et corporis et animi ducens ad erfectionem humanitatis.* Wat het eerste aangaat, de cultura rporis wordt door ons niet geminacht. Zwemmen, worstelen, etbalspel, fietsen en andere takken van sport hebben hun ede zijde. Men wachte zich slechts voor overdrijving! Ook cultura animi, de verzorging des geestes, *kan* goed worden gevat. Maar het *ducens ad perfectionem humanitatis*, dàt is len noodlottig geworden.

Toch is de gedachte echt klassiek.

In de schoone episode van Pantheia laat Xenophon (Cyrop. I. 14) Araspas, die sterk genoeg meent te zijn om aan rboden liefde weerstand te kunnen bieden, tot zijn vriend rus het volgende betoogen: de edelen van geest (καλοὶ κἀγαθοί) nnen zich, al koesteren zij begeerte naar goud, naar flinke

32) *Die Notwendigkeit der Erhaltung des alten Gymnasiums in der dernen Zeit*, Berlin, 1906, p. 7.

paarden of schoone vrouwen, toch van dit alles wel onthouden, zoodat zij ze niet tegen recht in aanraken. De zwakkelingen echter laten zich door de liefde beheerschen.

Met de inklevende verdorvenheid des menschen rekent de Griek dus niet. Zijn καλὸς κἀγαθὸς ἀνήρ, de perfectus vir van Wolf, staat sterk!

In 1889 klaagde een tegenstander der klassieke opleiding in Duitschland: „Niets is in geheel het klassieke onderwijs- en opvoedingssysteem bedenkelijker dan de begripsverwarring, die in het hoofd der jongelingen verwekt wordt, daardoor, dat men de Christelijke wereldbeschouwing terugdringt ten gunste van de heidensch-materialistische levensopvatting. Het Christendom komt op onze gymnasia niet tot zijn recht en onberekenbaar zijn de verwoestingen, die het classicisme, zooals het nu in zwang is, in dit opzicht reeds aangericht heeft en nog altijd aanricht."

Na deze klacht aangehaald te hebben, gaat Dr Woltjer Sr., aldus verder[33]: „De uiterlijke pracht en praal der antieke wereld, haar vormschoon en onvergelijkelijke kunst, haar rijkdom en haar weelde, worden door alle middelen, en ze zijn vele tegenwoordig, den leerlingen aantrekkelijk en uitlokkend voorgesteld, maar de innerlijke voosheid van dit schitterend uiterlijke en de zedelijke hoogheid van het Christendom, dat deze oude wereld heeft overwonnen, worden niet of nauwelijks besproken.

Zoo ontstaat een materialistische trek bij de jeugd, en op dat materialisme volgt van zelf het pessimisme."

Meer dan 18 jaar geleden werd deze rede uitgesproken; is sinds het pessimisme der jeugd niet veel erger geworden?

Ja, wij durven verder gaan en beweren, dat de Grieksche geest, de geest van den natuurlijken mensch, dien wij allen in ons dragen, in de laatste jaren den Christelijken geest der maatschappij al meer verdringt. Gods geboden worden vertreden, 't door Hem ingesteld gezag geminacht. Voorzeker, ook in de lagere volksklassen, maar insgelijks in die kringen, waarin „hoogere beschaving" heerscht.

---

33) l.l. pagg. 10 en 11.

De jacht naar genot, het schaamteloos zich overgeven aan rasserij en zwelgerij, de zelfmoord na levenszatheid en weelde-ree, zijn het niet de klassieke zonden van het oude Rome?

'tConcubinaat der groote wereld speelt in onze residentie – om nu maar bij ons eigen land te blijven — evenzeer een ol, als in 't Romeinsche keizerrijk. Groote sommen worden an lichtekooien verkwist, dezen klagen weer over de concurren-e van courtisanes, wier echtgenooten vrijheid geven en vrij-eid nemen: echtbreuk wordt niet meer geteld. Juist als in ivenalis' dagen!

Jaren geleden waarschuwde de groote Mommsen[34]) al „vor em kindischen Glauben, als vermöge die Civilisation aus der ienschennatur die Bestialität auszuwurzeln". Inderdaad, de 3estialität" neemt met den dag toe, houdt met de beschaving :hier gelijken tred.

En niet slechts wordt het kwaad bedreven, 't wordt ook ver-oelijkend besproken. Homo-sexualiteit wordt als vaststaand atuurverschijnsel beschouwd, echtscheiding en vrije liefde open-k verdedigd! Men glimlacht om de zonde, prijst ze vaak aan s een stelsel, gaat leven volgens klassieke moraal, neemt de ıdheid als paradigma.

Tegen Bijbel en Christendom in!

Zoo wees Prof. Steinmetz er onlangs nog op, dat de bestrij-ng der tuberculose groot gevaar oplevert voor ons ras, en :t „de onttrekking der zieken aan den natuurlijken, droevigen loop van hun ellendig noodlot toch eigenlijk eene roekelooze :dreiging, ja, benadeeling der volksgezondheid" is. Van de vakke kinderen, die in 't leven blijven, zegt dezelfde geleerde: /elen, die eigenlijk niet leven moesten, en niet leven kunnen t eigen vreugde en anderer nut, slepen wij nu mede, door htvaardig misbruik van ons kunnen en weten, tot schade van n omgeving, ten nadeele van het nageslacht, dat zij niet oesten helpen vormen". Steun in den strijd om 't bestaan rdienen slechts zij „die nuttig en goed voor de toekomende slachten zullen zijn.[35]) Op dezelfde lijn bewoog zich een

---

34) Röm. Geschichte, I p. 391 in fine.

35) S. R. Steinmetz, *De Toekomst van ons Ras* (zie *De Gids* van t. 1910).

socialistisch lid van den Antwerpschen gemeenteraad, die in een vergadering van dit college het driest uitsprak: „wanneer men staat voor een onnuttig overbodig wezen, dan is 't beter het te vernietigen. [36]) Ja, de Engelsche medicus en verdediger van het Nieuw-Malthusianisme Drysdale wil zelfs hem strafbaar stellen, die door het verwekken van meer kinderen dan de wet toelaat de overbevolking in de hand werkt.

Stel nu tegenover deze Spartaansche en Platonische zorg voor het welzijn van het ras en het heil van den staat de medelijdende Christus, die het land doorging goeddoende, genezende alle ziekte en alle kwale onder het volk, stel tegenover die klassieke, d.i. heidensche levensregelen de leer des Bijbels, dat kinderen een erfdeel des Heeren zijn!

Waarlijk, het „ingenuas didicisse feliciter artes *emollit mores, nec sinit esse feros*" is zóó, zonder meer, een ijdele klank; zonder het Christendom blijft men van de *perfectio humanitatis* ver.

Merkwaardig achten wij in dit verband een artikel in de *Neue Jahrbücher* van Dec. 1909: Was kann das Gymnasium für die Charakterbildung seiner Zöglinge tun? — De schrijver acht intellectueele en aesthetische ontwikkeling niet het laatste doel der humanistische vorming, maar de zedelijke toestand. „Ziel der Gymnasialerziehung bleibt die ethische Humanität." Daarom Plato lezen! Met ingenomenheid wijst hij op het verschijnsel, dat op de Pruisische gymnasia Cicero's *De Finibus* en *De Officiis* hun intocht gedaan hebben! Voor de karaktervorming wijst hij o. a. op figuren als Antigone, die het bevel van Creon niet telde, waar het tegen het goddelijk gebod indruischte, op Socrates, die stierf voor zijn overtuiging. „Hier stehe ich, ich kann nicht anders!"

De schrijver, wiens stuk ons in menig opzicht sympathiek was, acht de religieuze ondergrond voor de opvoeding onontbeerlijk.

Velen echter, niet rekenend met den zondigen aard van den mensch, meenen hem zedelijk te kunnen maken door opvoeding en onderwijs *alleen*.

Deze zienswijze, die wij reeds bij de Grieken aantroffen, vin-

36) Volgens *Het Centrum* (zie *De Rotterdammer* van 29 Oct. 1909)

:en wij in onze dagen o.a. terug bij Hegel's navolgers, die op ïe groote vraag: Wat is zedelijk? antwoorden: zedelijk is overenkomstig de wetten zijns lands te leven.

De docent, die zóó oordeelt, zal soms de Grieksch-Romeinsche ›pvattingen corrigeeren, maar zijn leiding zal missen het vaste :ompas van Gods Woord, en voor den jeugdigen leerling, .ie een hem onbekende wereld binnentreedt, zal hij geen berouwbare gids zijn.

Is paederastie en concubinaat, kindermoord en diefstal (in epaalde gevallen immers in Sparta), zelfmoord, niet alles naar ntieke zede? Zal men het dan laken? — Immers neen! — Van le Grieksche hetaeren sprekend, zegt Jul. Beloch [37]): Mit dem Maasstabe konventioneller Moral dürfen wir diese Frauen freiich nicht messen; sie waren eben in jeder Hinsicht emanzipiert.

Zoo spreekt men vergoelijkend over het kwade, en, bij kenering der geesten, prijst men den heidenschen gruwel van den fijn beschaafden Griek" in eigen land aan.

Men voelt niet, dat, naar Dr. Kuyper's schoone woorden „de pelgrim die deze wereld doorwandelt, zonder zich om haar be.oud en lot te bekreunen, altoos idealer figuur is dan het Grieksche vereldkind, dat in Venus-dienst religie, in Bacchus-dienst de ere des levens zoekt, en zich vleit in heroënaanbidding, zich wegverpt in hetaerenvereering, en zich ten slotte verdierlijkt in aederastie. [38])

De leeraar, die zelf de Christelijke levensbeschouwing is toeredaan, zal ook zijn discipelen leeren, dat niet de „philologisch reschulte Humanist", veel minder de καλὸς κἀγαθὸς ἀνήρ der Grieken des Christens ideaal is, dat niet „wetenschap en kunst e belangrijkste factoren van ons geestesleven zijn", maar odsdienst en zedelijkheid. Als hij met Paulus kan zeggen: „ik cht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der ennis van Christus Jezus, mijnen Heere", dan staat hij vast bij e wisselende meeningen der eeuwen, dan heeft hij voor alle jden en voor alle landen een antwoord op de vraag: Wat is edelijk? Wat is goed? Wel kende ook Cicero een band

37 *Griechische Geschichte,* I p. 473.

38) *Het Calvinisme,* p. 110.

tusschen „godheid" en zedelijkheid: „Het is immers altijd de overtuiging geweest van alle waarlijk wijze mannen, dat de zedewet niet iets is, dat door menschen is uitgedacht of door de volken ingevoerd, maar iets dat eeuwig is en waarnaar zich de geheele wereld moet regelen. Daarom is de wet, waarop alle verplichting rust, in waarheid en boven alles de geest van de opperste godheid." (*De legibus*, II, 4, 8.) Maar, al dient dankbaar erkend, dat Cicero's geschriften den kerkvaders Lactantius, Ambrosius en Augustinus, bij hun uitwerking der Christelijke moraal, van zeer veel nut zijn geweest, [39]) toch miste hij dàt inzicht in het wezen der religie en der zedelijkheid, dat slechts door bizondere openbaring verkregen wordt. Wiens verstand daarentegen belicht wordt door Gods Woord, wien het waarachtige licht in Christus is opgegaan, die getuigt met den Psalmist: Uw woord is een lamp voor mijnen voet en een licht op mijn pad.

Bij alle vragen, die een leerling zich bij het lezen der klassieke schrijvers moet stellen, vragen over schepping en voorzienigheid, over staat en gezag, over maatschappij en gezin, vragen over nagenoeg alle verhoudingen, waarmee wij in de veelszins welgeordende samenleving der ouden kennismaken, dient de Christen-docent te wijzen op de tegenstelling tusschen de heidensche ideeën en de Christelijke. Want alle onderwerpen dienen bij de lectuur niet zóó behandeld te worden, dat alleen op taal en zinsverband gelet wordt, dat de stof van ondergeschikt belang wordt geacht! Geenszins. Stof en vorm beide moeten ontwikkelend werken, maar de ontwikkeling mag geen afbreuk doen aan het Christelijk geloof, en daarom heeft de docent er voor te waken, dat door het vertrouwd worden met de klassieke denkbeelden, die maar al te nauw aansluiten bij de zondige menschelijke natuur, de leerling zijn Christelijke beginselen niet allengskens verliest. Hoe zal dit evenwel kunnen geschieden, indien de leeraar zelf het humanistisch ideaal boven het Christelijk stelt, en de καλὸς κἀγαθὸς ανήρ het hoogste acht? — „De leeraar zal dit weten te verbergen en neutraal

---

39) Prof. Dr. J. van der Vliet, *Van de Oude Kerk*, drie Voorlezingen, p. 28.

·lijven." — Zou er, zoo vragen wij, vormende kracht kunnen ıitgaan van onderwijs, zóó gegeven, dat alles buiten leerling ·n leeraar, tenminste formeel beschouwd, omgaat? En dat nog vel, terwijl de ouden zich juist met de belangrijkste vraagstuk- :en des levens hebben bezig gehouden? Maar ook, neutraal ›nderwijs te geven is, indien men met zijn gansche ziel *leeft* n zijn werk, onmogelijk. Of de docent, die gewichtige pro- ›lemen behandelt, zelf pro of contra is, *kan* niet steeds ver- ›orgen blijven.

Kort geleden sprak de heer de Brouckère, oud-directeur van *.e Peuple* in een vergadering van socialistische (openbare) on- lerwijzers te Brussel: „Bij elk probleem, dat gij zult aanroeren, al het idee van God zich voordoen. Mag men deze vraag- tukken ontgaan? Neen, men moet antwoorden.... Indien ıet militairisme in de kazerne bleef, het socialisme in het „Volks- ıuis", de politiek in de Kamers, de godsdienst in de Kerk — a, dàn zou de neutraliteit misschien mogelijk zijn. Maar het even is met al deze vragen, met al deze problemen doorweven... ndien gij de totale reëele neutraliteit wilt, — verwijder dan ıeel het ons omringende leven. [40])

Zoo is het in menig opzicht ook met het klassieke onderwijs. Wij stemmen direct toe, dat niet al de aangestipte levens- ragen *expresselijk* besproken worden. Doch een toevallige ıitlating van Plato of Herodotus, van Vergilius of Horatius ›eeft vaak aanleiding tot een leerrijke bespreking van het milieu, vaarin die schrijvers leefden; een opmerking van een leerling f een dwaze fout in zijn vertaling, die er op wijst, dat hij den ıuisten blik in het leven der ouden mist en daardoor den chrijver niet begrepen heeft, doet dikwijls stilstaan bij de hei- ensche denkbeelden; een belangstellende vraag over het gele- ene kan een uitvoerige toelichting wenschelijk maken.

En zou het nu niet van de allergrootste beteekenis zijn of de ocent, die dit alles uitlegt en zoo leiding geeft bij den ont- vikkelingsgang zijner leerlingen, vasthoudt aan Gods Woord, erwerpt, wat botst met de Christelijke zedeleer, en betreurt, at de overeenkomst tusschen de zonden der klassieke volken

40) Volgens het (letterlijk vertaald) verslag in *De Nederlander* van 7 Maart 1911).

en die van onze hedendaagsche maatschappij met haar „vrije moraal" al bedenkelijker wordt, of dat hij de klassieke wereld verheft, glimlachend spreekt van verouderde „kerkelijke" denkbeelden en met enthousiasme uiteenzet, hoe in de verlichte 20e eeuw de antieke denkwijzen in menig opzicht herleefd zijn?

Groot verschil maakt het uit, of de leeraar met den Bijbel aanneemt, dat de mensch naar Gods beeld is geschapen, door de zonde het juiste begrip aangaande zijn Schepper verloren, maar van de oorspronkelijke Godskennis rudimenten bewaard heeft, die verbasterd en misvormd, in alle godsdiensten, dus ook in die der klassieke volkeren, worden aangetroffen, dan wel, of hij leert, dat uit een monere of slijmklompje via 22 stadiën de mensch is voortgekomen, en dat de menschheid, zich al meer ontwikkelend, onder allerlei invloeden goden aangenomen, ten slotte al hooger trap van beschaving bereikend, polytheïsme voor monotheïsme verwisseld heeft.

Natuurlijk kunnen wij niet alles noemen, wat tot bespreking aanleiding kan geven.

Epicurus las als knaap Hesiodus' Theogonie. Bij de passage: πρώτιστα χάος 'γένετο vroeg hij zijn leeraar, vanwaar dan de Chaos was.

Deze vraag komt niet alleen op in het brein van een Grieksch scholier; wat zal de hedendaagsche tot antwoord krijgen? De docent van Christelijk beginsel kan wijzen op een almachtig God, die hemel en aarde uit het niet heeft voorgebracht en nog door Zijn voorzienig bestuur onderhoudt; hij, die dit niet gelooft, kan zich van de vraag afmaken of wel, wijzen op een der theorieën van ouderen of nieuweren tijd.

Stel, behandeld wordt *De Rerum Natura*, het kunstwerk van Romes grooten dichter *Lucretius*. In onvolprezen dichtregelen betoogt deze philosoof, dat de goden de wereld niet besturen, dat de ziel evenzeer als het lichaam vernietigd wordt, en dat dus twee zaken, die onzen innigsten haat verdienen, verdwijnen: de vrees voor den dood en de religie.

Hoeveel geeft deze apostel van het materialisme, deze „verlosser der menschheid", die haar de waarheid en de rust der ziel wil verschaffen, (en toch zelf vaak zoo somber en droefernstig zingt,) ons te denken!

Van hem teekent Prof. Hartman aan: „Er is een tijd geweest, dat men Lucretius bewonderde bepaald om de philosophie, die hij voorstond. Men vereerde in hem den stoutmoedigen bestrijder van het godsdienstig geloof. Gelukkig zijn wij die kinderjaren te boven. Maar ook voelen wij ons onafhankelijk genoeg om denzelfden man als dichter te durven bewonderen, met wien wij om zijn levensopvatting medelijden hebben, wiens wereldbeschouwing wij als een troostelooze, erbarmelijke, als eene, die zelfmoord en zelfvernietiging tot het einddoel des levens maakt, met al het vuur dat in ons is bestrijden." [41])

De vraag, die in dezen alles beslist, is: Hoe wordt Lucretius leer bestreden?

Ook Kant oordeelde: „niet de toevallige samenvoeging der atomen van Lucretius heeft de wereld gevormd", want „men kan het wereldgebouw niet aanzien, zonder daarin het vaste merk der hand Gods te erkennen". Maar de nevelbolhypothese van den beroemden Koningsberger en den grooten Franschen wiskundige, als theorie van Kant-Laplace bekend, [42]) heeft weinig gestrekt om de majesteit te verhoogen van Hem, die alles uit het niet heeft voortgebracht.

Lucretius wilde ook wegnemen vrees voor den dood en de religie.

Doch slechts hij kan den dood gerust onder de oogen zien, die Christus' woord verstaan heeft: Ik ben de weg, en de waarheid, en het leven. Niemand komt tot den Vader dan door Mij.

Troosteloos is het stelsel van menig Grieksch en Romeinsch dichter, somber de levensbeschouwing van vele klassieke schrijvers, al kiezen zij voor hun verheven gedachten vaak de sierlijkste bewoordingen, of de welluidenste versregels.

Noemen wij *Horatius*.

Met poëtisch gevoel en zangerig schoon bezingt deze kenner der menschelijke geneugten al wat het leven biedt, maar wat is zijn levenswijsheid? „Geniet het heden (carpe diem), en bouw

---

41) *Lucretius*, door Prof. Dr. J. J. Hartman (*Onze Eeuw*, Febr. 1904).

42) Zie Dr. *W. H. Nieuwhuis*' uiteenzetting en critiek op deze hypothese in het orgaan van de Christ. Ver. van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland (1908—1909).

zoo weinig mogelijk op de toekomst. (Od. I. 11.) Treft u smart, spoel dan uw droefheid en de moeiten des levens weg door den wijn!" (I. 7.) Vergilius troost hij over den dood van zijn vriend. Hoe armelijk klinkt het: „met geduld valt lichter te dragen, wat men niet kan veranderen". (I. 24.)

Zelf wordt de dichter meermalen door de gedachte aan den dood overvallen. Treft het ons niet, als hij Od. II. 3 na de beschrijving van een lief plekje, „waar de slanke pijnboom en de witte populier gastvrij schaduw bieden onder hun takken. Breng hier wijn en welriekende zalven en rozen!" — aanstonds laat volgen: „zoolang uw omstandigheden, uw jeugd en het noodlot het veroorloven. Want uw opgekochte bosschen, uw villa aan den goudgelen Tiber, uw hoog opgestapelde rijkdommen moet gij uw erfgenaam achterlaten." En het schoone gedicht wordt besloten met de sombere strophe: „allen worden wij naar dezelfde plaats gedreven, ieders lot wordt geschud in de urn en springt er vroeger of later uit, om ons ter eeuwige verbanning te plaatsen in Charons boot". Dezelfde gedachtengang wordt waargenomen in het Lentelied (I. 4): „Nu het glanzend hoofd met den groenenden myrtetak omwinden! Nu in de schaduwrijke wouden god Faunus een bokje offeren! De bleeke dood klopt evenzeer aan de hutten der armen als aan de paleizen der rijken. Het korte leven gedoogt niet de verwachtingen ver uit te strekken. Welhaast zijt gij balling in Pluto's woning en drukt u de nacht".

Klinkt de moraal ons niet tegen: Laten wij eten en drinken en vroolijk zijn, want morgen sterven wij?

Daarom, hoezeer Horatius ook te bewonderen is als lyrisch dichter, hoeveel hij het verstand te genieten geeft, het hart laat hij koud. De Epicuraeër verstond alleen het goede te genieten ten dage des voorspoeds, maar kende geen Helper in tijden van ellende, en miste inzonderheid den troost, dien Paulus ons voorhoudt, als hij schrijft: „Want wij weten, dat, zoo ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen".

Hierop zal gewezen worden door den leeraar, die zelf van Christelijk beginsel is, maar men kan dit niet verwachten van

een docent, die Horatius' levensbeschouwing de juiste acht.

Wij spraken in een voorgaand artikel reeds over *Euripides*' pessimisme en over het vruchteloos zoeken naar waar geluk van *Plato*. Aangaande den laatste lezen wij bij Steketee in een nog altijd zeer lezenswaardige rede [43]): „Laat ons Plato achten, als paedagoog der menschheid tot betere tijden; zijn schriften aanvaarden uit de hand des Heeren, als een kostelijk geschenk ter onzer vorming" (pag. 50) maar tevens: „als gij wilt gevoelen van welk een oorsprong de mensch moet geweest zijn, welk een arme zwervelinge in 't groot heelal de ziel is, buiten God, hoe ijdel het pogen om door den meest schitterenden tooi haar ellende te bedekken; als gij leeren wilt van een heiden God te zoeken, God te danken voor den zegen van Zijne openbaring, van de liefelijkheden des levens .... honderd zaken meer, leest dan Plato! (p. 31.)

Treffend is het inderdaad om na te gaan, hoe philosophie en mysteriëndienst, ieder naar eigen trant, in de godsdienstige behoeften trachten te voorzien der naar waarheid dorstende menigte, aan wie de oude godenverhalen en de dichterlijke overleveringen den weg niet gewezen hadden, den weg des levens, den weg tot God!

Steeds bleef het een tasten in den blinde: de stoutste gedachten der wijsgeeren en de ernst der mysteriën, met hun veelszins reine moraal, konden den Griek niet schenken, wat door Paulus eerst werd gepredikt op den Areopagus, toen hij zeide: „God dan de tijden der onwetendheid overgezien hebbende, verkondigt nu allen menschen alom, dat zij zich bekeeren".

Zoo eischt o.i. het Gereformeerd beginsel bij de Klassieke opleiding, dat de docent opvoeder zij in Christelijken geest, d.w.z. dat hij de leerlingen doe verstaan de klassieke wereld, waarin heerlijke talenten tot ontplooiing zijn gekomen, talenten, die God naar zijn vrijmachtig welbehagen juist den heidenschen volkeren geschonken had, talenten, die voor onze Christelijke beschaving van nooit weg te cijferen beteekenis zijn geweest, maar ter anderer zijde wijze hij er ook op, dat die beschaafde Grieken

---

43) A. Steketee, *De Studie van Plato*, met het oog op de theologische vorming (1875).

en Romeinen, wel verre van ons ideaal te zijn, *heidensche* volkeren waren, verstoken van de ware beschaving, die het Christendom brengt, vervreemd van de kennisse Gods, die zij, ondanks hun zoeken naar waarheid, nooit hebben verkregen.

Want zij kenden niet den Middelaar Gods en der menschen.

Vandaar betoogde de uitnemende philoloog Nägelsbach nog op zijn sterfbed de „Notwendigkeit der klassischen Studiën, sonst bricht die Barbarei mit Macht über uns herein; aber auch Unentbehrlichkeit einer gründlichen Kenntnis des Evangeliums, sonst bleibt des klassische Altertum nicht nur unverstanden, sondern es bringt uns ein unheilvolles Heidentum. [44])

K. D. J. A. WESTERHUIS.

---

44) Dr. Theod. Wehrmann, *Griechentum und Christentum*, Vorwort, p. IV.

DIE BESTIMMUNG DES MENSCHEN
VAN
JOHANN GOTTLIEB FIGHTE.

III.

Het derde deel van Fichte's boek heeft tot titel: Glaube — n den vorm van een samenspraak tusschen den denkbeeldigen ezer en zichzelf.

De denkbeeldige lezer begint met de vraag, wat zijn hart in pstand brengt tegen een stelsel, dat met zijn verstand geheel vereenstemt. Hij verlangt naar iets, dat buiten de voorstelling gt, naar iets werkelijks. Wat is het dat hem dit werkelijke rengt? Het handelen, het doen. Niet het bloote weten, maar olgens uw weten handelen is uwe bestemming, zoo spreekt en stem in zijn binnenste. Het handelen staat hooger dan het veten. Het bepaalt de waarde des menschen. Er is in mij een eiging tot absoluute, onafhankelijke zelfwerkzaamheid, zegt de enkbeeldige lezer tot zichzelf. Ik maak mij die neiging door et denken duidelijk en zet de op zichzelf blinde drift oogen in oor het begrip. Op de volgende wijze denk ik mij mijne zelfverkzaamheid. Ik schrijf mij het vermogen toe een begrip te ormen krachtens de absoluute machtsvolkomenheid van mijzelf ls intelligentie. Ik schrijf mij verder het vermogen toe dit berip door een werkelijk handelen te verwerkelijken, een werkejke, werkzame, een zijn voortbrengende kracht, die geheel iets nders is dan het vermogen om begrippen te vormen. Deze egrippen, doelbegrippen genoemd, moeten niet als de kennisegrippen, Nachbilder eines Gegebenen, sondern viel mehr Vorbilder eines Hervorzubringenden zijn. Ik denk deze mijne verkelijke daadkracht, maar ik denk ze niet uit. Er ligt aan eze gedachte het onmiddelijk gevoel van mijn neiging tot zelfverkzaamheid ten grondslag; de gedachte doet niets als dit evoel afbeelden en het opnemen in zijn eigen vorm, den vorm an het denken. Deze handelwijze schijnt voor de rechtbank er speculatie te kunnen bestaan. (S. 83—90.)

Is dat waar? Die handelwijze kan voor die strenge rechtbank

niet bestaan. De neiging tot werkzaamheid schijnt mij toe te zijn eene neiging in mij zelf gegrond tot eene werkzaamheid in mij zelf gegrond. Maar zou het niet kunnen zijn het drijven van eene voor mij onzichtbare vreemde kracht en het denkbeeld van mijne zelfstandigheid niets dan een vrucht van een tot mij zelf beperkten gezichtskring. Ik heb geen grond om het aan te nemen maar ook niet om het te ontkennen. Voel ik de reëele daadkracht, die ik mij zelf toeken, zonder iets van haar te weten. Geenszins, zij is naar de bekende wet van het denken, waardoor alle vermogens en krachten er komen, uitgedacht. Is het verwijzen van het bloote begrip naar eene vermeende verwerkelijking daarvan iets anders dan het gewone en welbekende doen van alle objectieve denken, waardoor het geen bloot denken, maar nog iets buiten het denken zijn wil. Zou het meer beteekenen, wanneer bij de gedachte van het denken nog de werkelijkheid van dit denken wordt gevoegd, dan dat bij de gedachte van een tafel nog een werkelijke tafel wordt gevoegd. Ik gevoel nu eenmaal dien drang, zeg ik. Voel ik dien ook werkelijk of denk ik alleen slechts dien te gevoelen. Is niet alles wat ik gevoel noem, door mijn objectiveerend denken voor mij gesteld? En denk ik dan werkelijk of denk ik slechts te denken. Ik moet dus, als ik handelen wil naar het stelsel, dat straks is uitgedacht, die inwendige stem gehoorzaamheid weigeren. Ik kan niet handelen willen, want ik kan volgens dat stelsel niet weten of ik handelen kan. Ik kan nooit gelooven, dat ik werkelijk handel; hetgeen mij mijne handeling toeschijnt, moet mij geheel onbeteekenend en als een bedriegelijk beeld voorkomen. Alle ernst is dan uit mijn leven verdwenen en mijn leven verandert evenals mijn denken in een bloot spel, dat van niets uitgaat en op niets uitloopt. Moet ik dan die inwendige stem gehoorzaamheid weigeren? Ik wil het niet doen. Ik wil aan die bestemming mij vrijwillig geven, waarvan de innerlijke drang mij spreekt. En ik wil bij dat besluit tegelijk de gedachte aan zijne realiteit en aan de realiteit van alles, wat hij veronderstelt, aannemen. Ich will in dem Standpunkte des natürlichen Lebens mich halten, auf welchen dieser Trieb mich versetzt, und aller jener Grübeleien und Klügeleien mich entschlagen, welche nur seine Wahrhaftigheit mir zweifelhaft machen könnten .... Ich habe

s Organ gefunden, mit welchem ich diese Realitat, und mit
eser zugleich wahrscheinlich alle andere Realität ergreife.
cht das Wissen ist dieses Organ, kein Wissen kann sich selbst
gründen und beweisen, jedes Wissen setzt ein noch höheres
raus, als seinen Grund, und dieses Aufsteigen hat kein Ende.
er Glaube ist es, dieses freiwillige Beruhen bei der sich uns
türlich darbietenden Ansicht, weil wir nur bei dieser Ansicht
sere Bestimmung erfüllen können, er ist es, der dem Wissen
st Beifall giebt, und das, was ohne ihn blosze Täuschung sein
nnte, zur Gewiszheit, und Ueberzeugung erhebt. Er ist kein
issen, sondern ein Entschlusz des Willens, das Wissen gelten
lassen. . . . Alle meine Ueberzeugung ist nur Glaube, und
kommt aus der Gesinnung, nicht aus dem Verstande. . . . .
chdem ich dieses weisz, weisz ich von welchem Punkte alle
dung meiner selbst, und Anderer ausgehen müsse: Von dem
illen, nicht von dem Verstande. . . . Ich besitze, nachdem ich
ses weisz, den Prüfstein aller Wahrheit, und aller Ueberzeu-
ng. Aus dem Gewissen allein stammt die Wahrheit. Was
sem, und der Möglichkeit, und dem Entschlusse, ihm Folge
leisten, widerspricht, ist sicher falsch, nnd es ist keine Ueber-
ugung davon möglich. Ons denken is niet in zichzelf, onaf-
ıkelijk van onze driften en neigingen, gegrond. Der Mensch
steht nicht aus zwei nebeneinander fortlaufenden Stücken, er
absolut Eins. Unser gesammtes Denken ist durch unsern
ieb selbst begründet, und wie des Einzelnen Neigungen sind,
ist seine Erkenntnisz. Dieser Trieb nöthigt uns eine gewisse
nkart auf, nur solange als wir den Zwang nicht erblicken:
er der Zwang verschwindet, sobald er geschen wird, und es
nun nicht mehr der Trieb, der durch sich, sondern wir selbst
d es, die zufolge des Triebes unsre Denkart bilden. (S. 90—94.)
Maar ik moet de oogen openen, moet mij zelf leeren kennen,
moet dien dwang zien, dit is mijne bestemming. Ik moet
zal dus onder die veronderstelling noodwendig mij mijne
ıkwijze zelf vormen. Absoluut zelfstandig en door mij zelf
tooid en klaar sta ik daar. De bron van al mijn overig
ıken en van mijn leven, datgene, waaruit alles, wat in mij
voor mij en door mij zijn kan, voortkomt, de innerlijkste
st van mijn geest, is niet een vreemde geest, maar hij is

door mij zelf in eigenlijken zin voortgebracht. Ik ben mijn eigen schepping. (S. 95.)

De stem in mijn binnenste, die ik geloof, schrijft mij niet alleen in het algemeen voor te handelen. Neen, deze stem in mij gebiedt mij in ieder bijzonder geval wat ik te doen, wat ik te laten heb. (S. 97.) Door deze geboden van mijn geweten alleen komt waarheid en realiteit in al mijne voorstellingen. Ik kan dus aan de werkelijkheid, die zij brengen, geen geloof weigeren, zonder eveneens mijne bestemming te verloochenen.

In de eerste plaats omtrent het bestaan van menschen buiten mij. Er zweven voor mij verschijningen in de ruimte, waarop ik het begrip van mij zelf overdraag: ik denk ze als wezens, die op mij gelijken. De bespiegeling zegt mij, dat het niet anders zijn dan producten van mijn eigen voorstelling. Maar de stem van mijn geweten roept mij toe: wat deze wezens ook op zichzelf mogen zijn, gij zult hen behandelen als op zichzelf bestaande, vrije, zelfstandige, van u geheel en al onafhankelijke wezens. Veronderstel als bekend, dat zij geheel onafhankelijk van u zijn en alleen door zichzelf zich doeleinden kunnen stellen. Verhinder het bereiken dezer doeleinden niet, maar bevorder het veel meer met al uwe vermogens. Eer hunne vrijheid: grijp met liefde hunne doeleinden aan, gelijk de uwe.

In de tweede plaats de verstandelooze dingen. Er zweven mij andere verschijningen voor, die ik niet voor wezens, die op mij gelijken houd, maar voor verstandelooze dingen. De bespiegeling zegt, dat de voorstelling van zulke dingen slechts uit mij zelf voortkomt. Maar ik kom tot diezelfde dingen ook door behoefte en begeerte en genot. Niet door het begrip, neen door honger en dorst en verzadiging wordt mij iets tot spijze en drank. Ik word wel gedwongen aan de realiteit van datgene te gelooven, wat mijne zinnelijke existentie bedreigt of ze alleen kan onderhouden. Het geweten komt er bij, doordat het deze natuurdrift tegelijk heiligt en beperkt. Gij moet u zelf en uwe zinnelijke kracht onderhouden, oefenen, sterken, want er is in het plan van het verstand mede op deze kracht gerekend. Maar gij kunt ze slechts onderhouden door een doelmatig, een met de inwendige wetten dezer zaken overeenkomend gebruik. Er behalve u zijn er nog meer van uws gelijken op wier kracht

rekend is zooals op de uwe, en die alleen op dezelfde wijze
s de uwe kan worden onderhouden. Vergun hun hetzelfde
bruik van hun deel, dat u voor het uwe gegeven is. Eert,
at hun toebehoort, als hun eigendom, behandel, wat u toebe-
oort, doelmatig als het uwe. Zoo moet ik handelen, overeen-
mstig dit handelen moet ik denken. Ik word dus gedwongen
ze dingen te beschouwen als staande onder hunne eigen, van
j onafhankelijke, hoewel door mij te kennen natuurwetten;
n dus een van mij onafhankelijk bestaan toe te schrijven.
word gedwongen aan zulke wetten te gelooven. Het wordt
jn taak er naar te vorschen en de ijdele speculatie verdwijnt
s sneeuw voor de zon.

In 't kort, er is geen zijn, dat mij niet aangaat en dat ik aan-
houw om des aanschouwens wil. Slechts door zijne betrek-
ng op mij is, wat er voor mij is. Maar er is overal slechts
ne betrekking tot mij mogelijk en alle andere zijn slechts uit-
oeisels van mijne bestemming zedelijk te handelen. Mijne
ereld is object en sfeer mijner plichten en absoluut niets an-
rs; eene andere wereld of andere eigenschappen van mijne
ereld bestaan er niet. Mijn gansche vermogen en al het ver-
ogen der eindigheid is niet toereikend een andere wereld te
ijpen. Alles, wat voor mij bestaat, dringt slechts door deze
trekking zijn bestaan en realiteit aan mij op en slechts door
ze betrekking grijp ik het en voor een ander bestaan ont-
eekt het mij geheel aan het orgaan.

Zelfs hem, die zijne eigene zedelijke bestemming zich nooit
l ingedacht of hem, die dit wel had gedaan, maar niet het
nste voornemen had ze eens in eene onbepaalde toekomst te
vullen, zelfs hem ontstaat zijne zinnelijke wereld en zijn ge-
f aan de realiteit daarvan langs geen anderen weg dan uit
n begrip van eene zedelijke wereld. Grijpt hij die niet door
gedachte aan zijne plichten, zoo doet hij het toch zeker door
vorderen van zijn rechten (S. 100). Wat hij van zichzelf
sschien nooit eischt, eischt hij toch van anderen — dat zij
n met bezonnenheid en overleg niet als een verstandeloos
g, maar als een vrij en zelfstandig wezen behandelen. Stelt
zich ook bij het gebruik en het genot der hem omringende
orwerpen nooit een ander doel dan dat om te genieten —

zoo eischt hij toch minstens dit genot als een recht, in welk bezit hem anderen ongestoord moeten laten en omvat dus ook de verstandelooze zinnelijke wereld door een zedelijk begrip. Also nicht die Einwirkung vermeinter Dinge auszer uns, welche ja für uns, und für welche ja wir nur in so fern sind, in wie fern wir schon von ihnen wissen, eben so wenig ein leeres Bilden durch unsre Einbildungskraft und unser Denken, dezen Produkte ja werklich als solche Producte, als leere Bilder, erscheinen würden, — nicht diese sind es, sondern der nothwendige Glaube an unsere Freiheit, und Kraft, an unser wirkliches Handeln, und an bestimmte Gesetze des menschenlichen Handelns, ist es, welcher alles Bewusztsein einer auszer uns vorhandenen Realität begründet, — ein Bewusztsein, das selbst nur ein Glaube ist, da es auf einen Glauben sich gründet, aber ein aus jenem nothwendig erfolgender Glaube. Wir sind genöthigt anzunehmen, dasz wir uberhaupt handeln, und dasz wir auf eine gewisse Weise handeln sollen; wir sind genöthigt, eine gewisse Sphäre dieses Handelns an zunehmen; diese Sphäre ist die wirklich und in der That vorhandene Welt, so wie wir sie antreffen; und umgekehrt — diese Welt ist absolu nicht anderes, als jene Sphäre, und erstreckt auf keine Weise sich uber sie hinaus. Von jenem Bedürfnisse des Handelns geht das Bewusztsein der wirklichen Welt aus, nicht umgekehrt vom Bewusztsein der Welt das Bedurfnisz des Handelns dieses ist das erste, nicht jenes, jenes ist das abgleitete. Wi handeln nicht, weil wir erkennen, sondern wir erkennen, wei wir zu handeln bestimmt sind; die practische Vernunft ist di Wurzel aller Vernunft. Die Handelsgesetze für vernünftig Wesen sind unmittelbar gewisz; ihre Welt ist gewisz nur da durch, dasz jene gewisz sind. (S. 102).

Kan ik handelen zonder een doel voor oogen te hebben Neen. In welke verhouding staan dan doel en handeling? Ge schiedt de handeling om het doel of het doel om de handeling Evenals ik niet honger — wijl er spijze voor mij voorhanden is maar iets mij tot spijze wordt, omdat ik honger, evenzoo han del ik niet zooals ik handel, omdat mij iets tot doel is, maa iets wordt mij tot doel, omdat ik zoo handelen moet. Ik han del op eene zekere wijze, uit deze handelwijze vloeit iets voort

egt mij de stem in mijn binnenste. Dit iets wordt mij noodakelijk tot doel, dewijl ik de handeling moet volbrengen, die aartoe en slechts daartoe het middel is. (S. 103). Hetzelfde in nij, dat mij dwingt om te denken, dat ik zoo handelen moet, wingt mij om te gelooven, dat uit dit handelen iets volgen al. Het opent het oog mijns geestes op eene andere en etere wereld. Het maakt, dat ik deze betere wereld begeer, e met al mijn neigingen omvat en verlang, slechts in haar eef en bevrediging zoek. Dat gebod is mij door zichzelf borg oor het zeker bereiken van dit doel. (S. 103).

In de eerste plaats zal de natuur veranderen. Nu nog orkaen, aardbevingen, vulkanen. De natuur zal regelmatiger loop rijgen. De natuur zal ons steeds doorzichtiger worden tot in aar binnenste en de verlichte en door uitvindingen gewapende racht zal de natuur zonder moeite beheerschen. Er zal langamerhand geen arbeid meer noodig zijn, dan die het menschejke lichaam voor zijne ontwikkeling en gezondheid noodig eeft en deze arbeid zal ophouden eene last te zijn. (S. 107).

In de tweede plaats voor de menschheid. De wilde stammen ullen niet wild blijven maar gecultiveerd worden. Het is de estemming van ons geslacht zich tot een lichaam te vereenien, dat in al zijne deelen met zichzelf bekend is en op dezelfde rijze is gevormd. Het eerste doel, waartoe de menschheid op aar baan zal komen, is dat de beschaving van elk tijdperk ver den ganschen bewoonden aardbodem verspreid zijn zal. En als dat eerste doel bereikt is, wanneer al het nuttige, dat an het eene einde der aarde gevonden wordt, terstond allen ekend en medegedeeld worden zal, dan zal de menschheid onfgebroken zonder stilstand en teruggang met gemeenschappejke kracht en met ééne schrede zich tot een beschaving vereffen, waarvan wij ons geen begrip kunnen vormen (S. 111). n het inwendige der staten zal ook groote verandering komen. Nu zijn er twee standen, onderdrukkers en onderdrukten, de eerschende standen en daartegenover een hoop slaven. De nderdrukking zal zoo groot worden, dat zij niet langer door e onderdrukten verdragen wordt. Zij zullen dan niet iemand nder hen dulden, die niet daarmeê zich vergenoegt, allen gejk te zijn en te blijven. En om voor wederzijdsche gewelda-

digheden en nieuwe onderdrukking zich te vrijwaren, zullen zij allen onder elkander zich gelijke plichten opleggen. Hunne afspraken, die alleen den naam van wetten dragen, maar gansch iets anders zijn dan de vroegere wetten door de onderdrukkers aan hunne slaven opgelegd, zullen noodzakelijk rechtvaardig zijn. Zoo zal er een ware staat komen, waarin ieder door de zorg voor zijne eigene zekerheid gedwongen wordt, de zekerheid van alle anderen zonder uitzondering te ontzien. (S. 111, 112).

De oorlog zal ophouden. Een ware staat kan niet met andere ware staten, maar slechts met wilden en slavenvolken oorlog krijgen. Maar wat zal er gebeuren? De vrije staten zullen wegens hunne eigene veiligheid de slavenvolken in hunne nabijheid ook tot vrije staten maken. Zoo zullen er langzamerhand niets anders dan vrije staten zijn. En de oorlog zal opgehouden wezen. (S. 113 : 114.)

Bovendien zal in den waren staat alle verzoeking tot het kwade, ja zelfs de mogelijkheid tot eene kwade handeling te besluiten, afgesneden zijn. Ieder richt zijne vrijheid op het goede. Nu richten allen hunne krachten niet meer tegen elkander, maar tegen de natuur. Niet meer gescheiden door bizondere doeleinden, verbinden zij zich noodzakelijk tot het eenige gemeenzame doel en er ontstaat één lichaam, dat overal dezelfde geest en dezelfde liefde bezielt. (S. 115). Dit is het doel van ons aardsche leven (S. 116). Wanneer het bereikt is, en de menschheid aan haar doel is gekomen, wat zal zij dan doen? Er is geen hoogere toestand op aarde: het geslacht, dat hem het eerst bereikte, kan niets meer doen, dan daarbij blijven, hem krachtig bewaren, sterven en nakomelingen nalaten, die hetzelfde doen zullen, wat zij reeds deden en die nogmaals nakomelingen zullen nalaten, die hetzelfde doen. De menschheid zou dan op haar baan stilstaan; daarom kan haar aardsche doel niet haar hoogste zijn. Neen, de mensch leeft ook nog voor eene bovenaardsche, bovenzinnelijke, eeuwige wereld. (S. 120. 121). De mensch bevindt zich in twee tegenovergestelde werelden, eene zichtbare, waarin de daad, eene onzichtbare, waarin slechts de wil beslist. Mijn wil is het, die beide omvat. Deze wil is reeds op zich zelf bestanddeel der bovenzinnelijke wereld; zoodra ik hem door het een of ander

besluit beweeg, beweeg en verander ik iets in deze wereld, en mijne werkzaamheid vloeit voort op het geheel, en brengt iets nieuws, iets dat eeuwig duurt voort. Deze wil toont zich in eene daad en deze daad behoort tot de zinnelijke wereld. Niet eerst na den dood als ik uit den samenhang der aardsche wereld zal weggenomen zijn, zal ik den ingang in de bovenaardsche verkrijgen, reeds nu leef ik er in. Hetgeen men hemel noemt, ligt niet aan de overzijde van het graf; hier is hij reeds om onze natuur uitgebreid en zijn licht gaat in ieder rein hart op. Door mijn wil behoor ik er toe.

Ich bearbeite darin mich selbst für diese Welt, arbeite sonach in ihr, und für sie, indem ich eines ihrrer Glieder bearbeite; vertolge in ihr, und nür in ihr, ohne Wanken und Zweifel nach einer festen Regel meinen Zweck, — des Erfolgs sicher, indem da keine fremdartige Macht meinem Willen entgegen steht. (S. 121).

Ik werk eigelijk slechts voor de andere wereld. Ich lebe und wirke sonach schon hier, meinem eigentlichsten Wesen und meinem nächsten Zweeke nach, nur für die andere Welt, und die Wirsamkeit für dieselbe ist die einzige der ich ganz sicher bin; für die Sinnenwelt wirke ich nur um der Anderen willen, und darum, weil ich für die andere gar nicht wirken kann, ohne für diese wenigstens wirken zu wollen. (S. 123).

Het tegenwoordige leven laat zich niet als het gansche doel van mijn bestaan en van het bestaan van een menschengeslacht in het algemeen denken; er is in mij iets, dat in dit gansche leven geen aanwending vindt en voor het hoogste, wat op de aarde kan worden voortgebracht, geheel doelloos en overbodig is. De mensch moet derhalve een boven dit leven uitgaand doel hebben. Zal echter het tegenwoordige leven niet geheel onnut zijn in de reeks van ons bestaan, dan moet het tot een toekomstig leven in betrekking staan als het middel tot het doel. Nu is er in het tegenwoordige leven niets, waardoor het met een toekomstig leven zou kunnen samenhangen dan de goede wil, welcher hinwiederum in dieser Welt, zufolge des Grundgesetzes derselben an sich nichts fruchtet. De goede wil kan niet slechts zijn, hij moet het zijn, waardoor wij voor een ander leven en für das erst dort uns aufzustellende nächste ziel dessel-

ben werken; die uns unsichtbaren Folgen dieses guten Willens sind es, durch die wir in jenem Leben erst einen festen Standpunkt, von welchem aus wir dann weiter in ihm fortrücken können, uns erwerben.

Dat onze goede wil op zichzelf en door zichzelf gevolgen hebben moet, weten wij reeds in dit leven; welke echter de gevolgen zijn, ja hoe het mogelijk is, dat een bloote wil iets werken kan, kunnen wij ons niet indenken. In betrekking tot deze gevolgen is alzoo het tegenwoordige leven in betrekking tot een toekomend, een leven door geloof. In het toekomende leven zullen wij deze gevolgen bezitten, want wij zullen met onze werkzaamheid van hen uitgaan en op hen voortbouwen; dit andere leven zal dus in betrekking tot de gevolgen van onzen goeden wil een leven van aanschouwen zijn. Wij zullen ook in dit andere leven een hoogste doel hebben, zooals wij het in het tegenwoordige hadden. Zooals de wereld, die wij voorhanden vinden, de doelmatige inrichting dezer wereld voor de ons bevolen arbeid, de reeds bereikte beschaving en goedheid onder de menschen en onze eigene zinnelijke krachten in dit leven tot het levensdoel in betrekking staan, zoo in het toekomende leven tot het toekomend levensdoel de gevolgen van onzen goeden wil. Het tegenwoordige leven is de aanvang van ons bestaan; het toekomende is de voortzetting van dit bestaan. (S. 125.)

En nu komt ons het tegenwoordige leven niet meer onnut en ijdel voor; daartoe en daartoe slechts alleen om dezen vasten grond in een toekomstig leven te verkrijgen is het ons gegeven. Het is zeer goed mogelijk, dat ook het hoogste doel van dit tweede leven door eindige krachten evenzeer onbereikbaar is als het doel van het tegenwoordige leven en dat ook daar de goede wil overbodig en doelloos zou schijnen, maar hij kan niet verloren zijn. Zijne noodwendige werkzaamheid zou dus in dit geval ons op een derde leven wijzen, waarin de gevolgen van den goeden wil uit het tweede zich zullen toonen. Aan dit derde leven zou in het tweede ook slechts geloofd worden. Zooals in dit leven alleen uit het gebod eener bepaalde handeling ons begrip van een bepaald doel en uit dit laatste de ganze Anschauung der uns gegebenen Sunnenwelt ontstaat, zoo zal in

het toekomende leven op een dergelijk voor ons geheel ondenkbaar gebod het begrip van een hoogste doel voor dat leven en daarop de Anschauung etner Welt, waarin ons de gevolgen van onzen goeden wil in dit leven gegeven zijn, zich gronden.

Dit dus is mijne gansche verhevene bestemming, mijn ware wezen. Ik behoor tot twee werelden, een zuiver geestelijke, waarin ik door den wil alleen heersch en eene zinnelijke, waarin ik door mijn daad werk. Het gansche einddoel van het verstand is zuivere werkzaamheid, alleen door zichzelf en zonder een werktuig te behoeven, onafhankelijkheid van alles, dat geen verstand, is, absoluute onbeperktheid. De wil is het levende princiep van het verstand, is zelf het verstand, als het zuiver en onafhankelijk opgevat wordt; het verstand is door zichzelf werkzaam, beteekent: de zuivere wil, alleen als zoodanig werkt en heerscht. Onmiddelijk en alleen in deze zuiver geestelijke wereld leeft slechts het oneindige verstand. De eindige mensch, die niet de verstandswereld zelf, maar slechts een harer leden is, leeft noodzakelijk tegelijk in eene zinnelijke wereld, die hem nog een ander doel behalve de zuivere verstandswerkzaamheid stelt, een materiëel doel, dat bereikt worden moet door werktuigen en krachten, die wel is waar onder de onmiddelijke heerschappij van den wil staan, maar wier werkzaamheid ook nog van hunne eigene natuurwetten afhangt. Toch moet, zoo zeker het verstand verstand is, de wil alleen door zichzelf, onhankelijk van de natuurwetten, waardoor de daad bepaald wordt, werken en daarom wijst het zinnelijk leven van den eindigen mensch op een hooger, waarin hem de wil alleen door zichzelf brengt. Deze twee werelden, de zuiver geestelijke en de zinnelijke, zijn van het eerste oogenblik van de ontwikkeling des verstands af in mij en loopen naast elkander voort. De laatste wereld is slechts eene Erscheinung voor mij zelf en voor hen, die zich met mij in hetzelfde leven zich bevinden; het eerste alleen geeft aan het laatste beteekenis. Ich bin unsterblich, unvergänglich, ewig, sobald ich den Entschlusz fasse, dem Vernunftgesetze zu gehorchen; ich soll es nicht erst werden. Die Ubersinnliche welt ist keine zukünftige Welt, sie ist gegenwärtig. Ich ergreife durch jenen Entschlusz die Ewigkeit, und streife das Leben im Staube und alle anderen sinnlichen Leben, die

mir noch bevorstehen können ab, und versetze mich hoch über sie. Ich werde mir selbst zur einigen Quelle alles meines Seins, und meiner Erscheinungen; und habe von nun an, unbedingt durch etwas auszer mir, das Leben in mir selbst. Mein Wille, den ich selbst, und kein Fremder in die Ordnung jener Welt füge, ist diese Quelle des wahren Lebens, und der Ewigkeit. Aber auch nur mein Wille ist diese Quelle; nur dadurch, dasz ich diesen Willen für den eigentlichen Sitz der sittlichen Güte erkenne, und zu dieser Güte ihn wirklich erhebe, erhalte ich die Gewiszheit und den Besitz jener übersunnlichen Welt. (S. 127.) Zonder uitzicht op een begrijpelijk en zichtbaar doel, zonder onderzoek, of uit mijn wil iets anders volgt als het willen zelf, moet ik wetmatig handelen. Mijn wil staat daar alleen, afgezonderd van alles, wat hij niet zelf is, alleen door zich en voor zichzelf zijne wereld; niet alleen, dat hij absoluut de eerste is en dat er voor hem geen ander lid is, waarvan hij afhangt; maar ook, dat op hem geen denkbaar en begrijpelijk tweede lid volgt, waardoor zijne werkzaamheid onder een vreemde wet vallen zou. Ging uit hem een tweede, en daaruit een derde voort in eene zinnelijke wereld zoo zou door den tegenstand der in beweging te zetten deelen van eene zoodanige wereld zijne kracht gebroken en de wil bleef niet vrij, maar hij zou ten deele door de wetten van de sfeer, waarin hij werkte, beperkt worden. Zoo moet ik ook werkelijk in deze, mij alleen bekende zinnelijke wereld, den wil beschouwen. Ik ben waarlijk genoodzaakt te gelooven, d. w. z. te handelen alsof ik dacht, dat door mijn wil mijne tong, mijn hand, mijne voet in beweging kunnen gezet worden, hoe echter de wil beginsel van beweging in de zware aardsche stof zijn kan, kunnen wij ons niet denken. (S. 128.)

Varsseveld. J. VAN DER SLUIS.

NALEZING.

HET KOPEREN KRONINGSFEEST.

Maandag 6 Maart j. l. was voor ons volk een herdenkingsdag. Alstoen was het 12½ jaar geleden, dat onze Vorstin te Amsterdam plechtig werd ingehuldigd. Op onderscheiden wijze bleek de dankbaarheid onder ons voor de genade Gods, hierin aan de Koningin en haar volk bewezen. In Zeeuwsch Kerkblad gedacht Ds. Laman dezen gedenkdag in de volgende woorden:

Vooreerst mag een woord van blijde erkentenis worden gewijd aan het gelukkige feit, dat onze geliefde Koningin dezer dagen haar Koperen Kroningsfeest mocht vieren. Op sommige plaatsen is deze gebeurtenis min of meer feestelijk herdacht. Prof. Bavinck hield, volgens het verslag in „De Standaard", te Amsterdam een geestdriftige oratie, waarin hij naar den trant zijner weinig geëvenaarde welsprekendheid bezielende dingen heeft gezegd.

Maar overigens ging dit feest op de meeste plaatsen in stilte voorbij. Of het waar is, weet ik niet, doch naar men zegt, moet de Koningin zelf de wensch te kennen gegeven hebben, dat deze gedenkdag zonder feestelijkheden mocht passeeren. Ze vond, dat ze nog te weinig had gedaan voor het Nederlandsche volk om op bijzondere wijze te worden gehuldigd. Als het waar is, dan is dit woord door nederigheid groot. Wij gelooven, dat onze Koningin véél voor ons volk heeft gedaan, al was het alleen reeds door de zonneschijn van haar persoonlijkheid. Er gaat licht en warmte van haar uit. Ze maakt in de harten edele aandoeningen wakker; en versterkt door haar innemend optreden onder het volk de liefde tot het Koningsschap. Al deed zij nooit iets meer, het zou reeds genoeg zijn om haar als een zegen Gods voor Nederland dankend te bezitten. Wanneer de vorsten verstaan, dat zij er zijn om het volk, dan zijn zij zelf de geduchtste kampioenen tegen den omwentelingsgeest, die daar werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid. Ook in dit opzicht mag het edele Belgische koningspaar met eere worden genoemd, want ook dat zoekt en vindt den weg tot het hart van het volk. Onze Koningin behoefde echter het hart van haar volk niet te zoeken en te vinden. De Oranjeliefde zit er bij ons zoo diep in. Maar door een Vrouw als onze Vorstin wordt deze oude liefde zoo krachtig versterkt. Wij hebben dit een zegen te achten; een weldaad Gods over ons in zoo menig opzicht rijk bevoorrecht vaderland.

De Heere houde Nederland en Oranje één van geslacht tot geslacht. Moge Koningin Wilhelmina tot in hoogen ouderdom over ons volk regeeren. En onze natie, ofschoon verre van eensgeestes, toch één in liefde tot het Huis van Oranje één in trouw aan Haar, wier kroon niet enkel sieraad, maar wier kroon een teeken en symbool van door God verleende Majesteit is.

KUYPER CONTRA GROEN.

Onlangs is herinnerd aan de woorden van Groen van Prinsterer een veertigtal jaren geleden geschreven over de petities van kerken tegen afschaffing van de doodstraf. Van liberale zijde maakte men aanmerking op die handeling van de kerkeraden. Ze traden daarmee, naar hun beweren, op verboden terrein. Maar Groen dacht er gansch anders over. In zijn Nederlandsche Gedachten verklaarde hij (volgens aanhaling in de Bazuin)

> op te komen tegen het denkbeeld, dat adressen, door predikanten en kerkeraden te dier zake bij de Tweede Kamer ingediend, als een ongeoorloofde greep in het eigendom der politiek ter zijde zouden behooren te worden gelegd.
>
> Veeleer acht ik, met Christelijk Gereformeerde Gemeenten, en nu ook met den kerkeraad van Wassenaar, dat de eisch van handhaving der geboden van een op Nederlandschen bodem nog niet onbekenden God tot de roeping, tot de politiek der herders en opzieners van elke christelijke Gemeente behoort.

Groen achtte het dus roeping van de kerk, dat de eisch van handhaving der geboden Gods van haar uitging.

Maar volgens de Standaard van 16 Febr. j.l. is Dr Kuyper het in dit stuk niet eens met Groen, maar met de liberalen, door Groen bestreden. Onvoorwaardelijk wordt nu eene petitie der Kerken bij de Overheid om wederinvoering van de doodstraf veroordeeld. Als een kerk dat doet, noemt ook Dr Kuyper dit een treden buiten haar terrein, een optreden buiten hare bevoegdheid.

> Dit pogen bedoelde natuurlijk niet anders, dan op te komen voor de handhaving van het gebod Gods. En hiertoe is zeer zeker ook de Kerk geroepen, mits het in haar

prediking geschiede, in haar belijdenis, in haar Catechisatie. Maar als Kerk heeft ze recht noch roeping om aan de Overheid aan te zeggen, wat in zake het strafrecht Overheidsplicht is. Door dit toch te willen doen, verlaat ze haar eigen terrein, of gelijk de Grondwet 't zegt, „haar bepaalden kring", en treedt over op een terrein, waarop zij niets te zeggen heeft.

We kunnen niet inzien, dat Groen in dezen gedwaald heeft, maar achten het met hem de roeping der kerk, ingeval van roepende zonden bij de Overheid op te komen voor de geboden Gods.

G. D.

RECENSIE.

Ds. N. J. ENGELBERTS. **De Schepping in zes dagen of tijdperken?** J. B. VAN DEN BRINK & Co. *Zutfen.* Prijs 35 cent.

De bijna tachtigjarige grijsaard, Ds. Engelberts van Eefde, heeft over dit ingewikkeld probleem een helder geschreven boekje het licht doen zien. De auteur betoogt, dat de „dagen" in Genesis I niet als tijdperken mogen worden opgevat, maar als gewone dagen van 24 uur te beschouwen zijn.

O. i. heeft de schrijver, wat de hoofdstrekking van zijn apologie betreft, volkomen gelijk. Het is hier een zuiver exegetische quaestie. Wie op het standpunt van de Gereformeerde belijdenis staat en dus gelooft dat de H. Schrift woordelijk door den H. Geest is ingegeven, kan exegetisch o. i. tot geen andere conclusie komen dan deze, dat de „dagen" in Genesis I door Mozes als gewone dagen van 24 uur zijn bedoeld.

H.

INHOUD.

